

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในด้านสุขอนามัย

เรือนจำเป็นสถานที่ที่ใช้ควบคุมผู้ที่กระทำความผิดในคดีต่าง ๆ ทั้งที่ถูกตัดสินตามคำพิพากษาถึงที่สุด หรือถูกขังไว้ตามหมายขัง หรือถูกฝากให้ควบคุมไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่นมีลักษณะการคุมตัวแยกจากสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อปกครองและดูแลผู้ต้องขังให้ปฏิบัติตามระเบียบวินัยของเรือนจำ รวมทั้งแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้าสังคมทั่วไปได้เมื่อพ้นโทษแล้วโดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ แก่ผู้ต้องขัง ได้แก่ การจัดการศึกษาอบรมทั้งสายสามัญ สายธรรมศึกษา สายวิชาชีพ การฝึกอาชีพ การพัฒนาฟื้นฟูจิตใจ เป็นต้น ทั้งนี้เรือนจำต้องจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตและดำเนินกิจกรรมของผู้ต้องขัง เนื่องจากเรือนจำเป็นสถานที่รวมของผู้ต้องขังจำนวนมาก สภาพเรือนจำส่วนใหญ่เป็นเรือนจำที่สร้างมานานมีความจำกัดด้านสถานที่ และสาธารณูปโภค รัฐไม่สามารถดำเนินการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมและทันต่อจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในเรือนจำบางแห่งไม่ถูกหลักสุขาภิบาลเช่นไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย น้ำเสียที่ไม่ได้รับการบำบัดก่อนปล่อยลงสู่สิ่งแวดล้อมมีปัญหาในการกำจัดสิ่งปฏิกูล จำนวนส้วมไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ต้องขัง น้ำดื่มน้ำใช้ไม่สะอาดปลอดภัยมีสัตว์แมลงพาหะนำโรค ซึ่งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมภายนอกเรือนจำ นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังอันมีแนวโน้มที่จะเป็นสาเหตุทำให้เกิดสุขภาพอนามัยเสื่อมโทรม การเกิดโรคติดต่อ การแพร่ระบาดของโรคแก่ผู้ต้องขัง เช่น โรคระบบทางเดินหายใจ โรคปอด โรคผิวหนัง โรคระบบทางเดินอาหาร โรคอุจจาระร่วงอย่างแรง ตลอดจนเกิดความเครียด ซึ่งจะมีผลกระทบต่อสภาพการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขัง

เนื่องจากการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในด้านสุขอนามัย ต้องประกอบด้วยปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังตลอดเวลาที่ผู้ต้องขังอาศัยอยู่ในเรือนจำไม่ว่าจะเป็นที่พักอาศัย ที่หลับนอน อาหารการกิน การได้รับการตรวจรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การดูแลสุขภาพจิตใจและสภาพร่างกายของผู้ต้องขัง รวมถึงในเวลาว่างหรือเวลาที่ผู้ต้องขังพักผ่อนด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นที่มาของการมีสุขอนามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์ ทั้งนี้หากเรือนจำสามารถจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการบริการในเรื่องดังกล่าวมาเป็นอย่างดีเพียงพอ ก็ย่อมส่งผลต่อสุขอนามัยที่ดีของผู้ต้องขังตามมานั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงขออธิบายถึงสิทธิของผู้ต้องขังทั้งหมดเท่าที่มีความเกี่ยวเนื่อง เชื่อมโยงกับด้านสุขอนามัยของผู้ต้องขัง โดยจะวิเคราะห์เปรียบเทียบสิทธิของผู้ต้องขังตามกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ตามที่ได้ทำการศึกษาไว้ในบทที่ 3 เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับกฎหมาย ฉบับต่าง ๆ ที่ใช้บังคับอยู่ในประเทศไทย และหาข้อดี ข้อเสีย เพื่อนำมาปรับปรุง พัฒนาสิทธิของผู้ต้องขังในประเทศไทยต่อไปให้มีความทัดเทียมกับนานาอารยประเทศและเป็นไปตามมาตรฐาน ขั้นต่ำในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง อันเป็นการสากล

4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขัง

ตามที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงหลักการคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังทั้งในระดับสากลและตามกฎหมายต่างประเทศไว้ในบทที่ 2 และบทที่ 3 แล้ว ต่อไปนี้ผู้เขียนจะนำหลักดังกล่าว มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังที่ประเทศไทยใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน เพื่อศึกษาและหาแนวทางในการพัฒนากฎหมายบังคับไทยในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิ ได้รับอาหารของผู้ต้องขังต่อไป

4.1.1 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามหลักประกันสิทธิตามหลักสากล

สิทธิของผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหารถือเป็นสิทธิที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและสุขภาพของผู้ต้องขังอย่างมาก จึงเป็นหน้าที่ของรัฐในการที่จะต้องจัดบริการในเรื่องเกี่ยวกับอาหารให้แก่ผู้ต้องขังอย่างเพียงพอและถูกหลักโภชนาการ ทั้งนี้ เป็นไปตามข้อกำหนด มาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ในข้อที่ 20 ซึ่งกำหนดให้ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับอาหารที่มีประโยชน์อย่างเพียงพอที่จะเสริมสร้างสุขภาพและความแข็งแรงต่อร่างกาย โดยการจัดปรุงอาหารอย่างสะอาดและจัดเลี้ยงอย่างเป็นระเบียบ กับทั้งจะต้องจัดเตรียมน้ำดื่มให้เพียงพอแก่ความต้องการของผู้ต้องขังทุกคนอยู่เสมอ การจัดอาหารอย่างไรจึงจะถือว่าเพียงพอ นั้น ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ กำหนดไว้ว่าจะต้องพิจารณาทั้งในด้านของปริมาณและคุณภาพของอาหาร แต่หากพิจารณาถึงสภาพร่างกายของมนุษย์โดยทั่วไปแล้ว จะรับประทานอาหารวันละ 3 มื้อ โดยเฉพาะหากต้องทำงานในเวลากลางวัน ดังนั้น การจัดให้บริการอาหารแก่ผู้ต้องขังอย่างน้อยวันละ 3 มื้อ ในปริมาณที่เพียงพอและมีคุณค่าทางโภชนาการ จึงถือเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังตามที่กำหนดไว้ใน ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ

4.1.2 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้มีการร้องเรียนในเรื่องสิทธิผู้ต้องขังเกี่ยวกับเรื่องอาหารเป็นจำนวนมากดังปรากฏอยู่ตามหนังสือพิมพ์ แต่ก็ยังไม่ได้รับความคุ้มครองจากศาล ในด้านความพอเพียงซึ่งในแต่ละที่ก็ไม่เหมือนกัน โดยค่าเฉลี่ยของแต่ละวัน ในปี พ.ศ. 2540 : อยู่ที่ประมาณ 5.50 มาร์ก ต่อหนึ่งวัน¹ อันถือเป็นตัวชี้วัดถึงการให้ความสำคัญของผู้ต้องขังในเรื่องสิทธิในการได้รับอาหารในเรือนจำหลาย ๆ แห่ง

องค์ประกอบและคุณค่าทางโภชนาการของอาหารในเรือนจำจะต้องได้รับการดูแลโดยแพทย์² ตัวอย่างเช่นอาหารพิเศษ กล่าวคือ อาหารเพื่อการลดน้ำหนักจะต้องปรากฏอยู่ในคำสั่งแพทย์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเห็นของแพทย์ด้วยว่าจะจัดอาหารดังกล่าวให้หรือไม่⁴

นอกจากนี้ในมาตรา 21 ได้ระบุหน้าที่ของเรือนจำว่า ต้องจัดหาและดูแลผู้ต้องขังด้วยน้ำสะอาด หรืออาจจะเลือกน้ำแร่ หรือเครื่องดื่มอื่น ๆ ที่ทำมาจากน้ำดื่มสุก มาให้ผู้ต้องขังบริโภค⁵ และมาตรา 21 S. 3 กำหนดให้ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติตามกฎการบริโภคอาหารตามศาสนาได้ถึงแม้ว่าจะมีการคัดค้านจากสภาแห่งชาติและความคิดเห็นของหน่วยงานบางส่วนว่าผู้ต้องขังไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องอาหารบางชนิดจากเรือนจำ⁶ แต่ในทางปฏิบัติผู้ต้องขังสามารถที่จะปฏิเสธอาหารบางชนิด เพราะเหตุผลทางศาสนาได้ นอกจากนี้อาหารต้องห้ามทางศาสนาจะถูกเปลี่ยนเป็นอาหารอื่น ๆ ได้⁷ และเนื่องจากมีผู้ต้องขังจำนวนมากที่นับถือศาสนาอิสลาม เรือนจำหลาย ๆ แห่ง จึงมีการเสนอกฎเพื่อควบคุมอาหารให้ตรงกับบทบัญญัติด้านโภชนาการทางศาสนาอิสลาม⁸ ไว้ด้วย และประการสุดท้ายคือ ผู้ต้องขังจะต้องได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติตามกฎพิเศษด้านโภชนาการนี้เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ทางศาสนา และผู้ต้องขังอาจจะต้องจัดหาด้วยค่าใช้จ่ายของตนเองหรือด้วยความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมศาสนา⁹

¹ Z.B. in Rheinland-Pfalz, vgl. S/B-Romkopf/Riekenbrauck 1999, § 21 Rn. 3.

² StVollzG § 21 S. 1.

³ StVollzG § 21 S. 2.

⁴ Kaiser/Schöch Strafvollzug. 5. Auflage, S.168.

⁵ OLG Zweibrücken StV 1993, 448 f.

⁶ Vgl. BT-Drs. 7/918, 56; BT-Drs. 7/3998; OLG Hamm NStZ 1984, 190.

⁷ VV Nr. 1 Abs. 3 zu § 21.

⁸ S/B-Romkopf/Riekenbrauck 1999, § 21 Rn. 13.

⁹ Vgl. BT-Drs. 7/3998, 13; OLG Hamm NStZ 1984, 190.

4.1.3 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามกฎหมายญี่ปุ่น

สิทธิได้รับอาหาร กรมราชทัณฑ์ในประเทศญี่ปุ่นกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเรือนจำในการจัดบริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังไว้ โดยกำหนดอยู่ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (The Prison Law 1953) ข้อ 34 โดยกำหนดให้มีการจัดอาหารและน้ำดื่มตามความจำเป็นให้แก่ผู้ต้องขังตามสิทธิของเขา โดยคำนึงถึงสุขภาพ อายุ และชนิดของงานที่ทำด้วย ปริมาณอาหารที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังทุกคนจะจัดให้ตามความจำเป็นและเพียงพอโดยมีการแบ่งระดับปริมาณของอาหารไว้ 5 ระดับ และจัดให้แก่ผู้ต้องขังโดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ จะมีการจัดอาหารพิเศษให้แก่ผู้ต้องขังในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันหยุดของชาติ และวันเกิดของผู้ต้องขัง เป็นต้น รวมทั้ง มีการจัดอาหารพิเศษให้แก่ผู้ต้องขังที่เป็นชาวต่างชาติไว้แตกต่างจากอาหารของผู้ต้องขังทั่วๆ ไปด้วย และในพระราชบัญญัตินี้ ในข้อ 35 ยังอนุญาตให้ผู้ต้องขังสามารถซื้ออาหารได้เองด้วยค่าใช้จ่ายของตนเองได้อีกด้วย

4.1.4 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามกฎหมายอังกฤษ

สิทธิได้รับอาหาร กรมราชทัณฑ์อังกฤษได้กำหนดเรื่องอาหารไว้ในระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 24 (2), (4) ว่าอาหารที่จัดให้ผู้ต้องขังนั้น ควรจะมีการจัดเตรียมและให้บริการอย่างดีด้วยอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ถูกหลักโภชนาการ มีความหลากหลายพอสมควร และมีปริมาณที่เพียงพอ รวมทั้งต้องจัดหาเครื่องดื่มที่สะอาดและเพียงพอแก่ผู้ต้องขังด้วย

ระเบียบเรือนจำ ในข้อ 24 (1) ได้กำหนดห้ามมิให้นักโทษรับอาหารจากภายนอก โดยกำหนดไว้ว่า ไม่มีผู้ต้องขังคนใดจะได้รับอนุญาตให้รับประทานอาหารอื่น ๆ นอกจากที่เรือนจำจัดเตรียมไว้ให้ เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่แพทย์ (medical officer) หรือแพทย์ (medical practitioner) ที่ทำงานในเรือนจำนั้น¹⁰ ดังนั้น ผู้บัญชาการเรือนจำ (Governor) มีหน้าที่ที่จะต้องจัดอาหารให้ผู้ต้องขังอย่างเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต และมีคุณค่าทางโภชนาการ ภายใต้คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญทางด้านโภชนาการ แม้ว่าผู้บัญชาการเรือนจำจะไม่มีอำนาจจำเป็นต้องจัดประเภทอาหารให้แก่ผู้เรียกร้องตามชนิดที่มีการร้องขอไว้ก็ตาม แต่ผู้บัญชาการเรือนจำไม่สามารถลดปริมาณอาหารที่ผู้ต้องขังควรได้รับในแต่ละวัน เช่น หากจัดอาหารให้ผู้ต้องขังเพียงวันละ 1 มื้อ ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนหน้าที่ของตน เพราะการเสียดสิทธิที่จะได้รับอาหารนั้น ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นการลงโทษทางวินัย¹¹ นอกจากนี้ยังมีการตรวจสอบคุณภาพของอาหาร โดยการราชทัณฑ์อังกฤษได้

¹⁰ ก่อนปี ค.ศ. 1988 ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา (remand prisoners) มีสิทธิที่จะได้รับอาหารจากเพื่อนหรือญาติได้ แต่ต่อมาได้มีการห้ามมิให้รับอาหารจากภายนอกโดยอ้างถึงอำนาจภายใต้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์.

¹¹ Stephen Livingstone, Tim Owen QC and Alison Macdonald. (2003, p. 189). *Prison Law* 3ed. London: Oxford University Press.

มีการกำหนดให้เจ้าหน้าที่แพทย์ (medical officer) และแพทย์ที่ทำงานในเรือนจำ หรือบุคคลใดที่ผู้บัญชาการเรือนจำเห็นว่ามีความชำนาญ ตรวจสอบอาหารทั้งก่อนและหลังปรุงอาหาร ในกรณีที่ขาดแคลนหรือมีข้อบกพร่องในด้านอาหาร ให้รายงานต่อผู้บัญชาการเรือนจำทราบ และคณะกรรมการผู้ตรวจเรือนจำ (The Board of visitors) กำหนดให้สมาชิกของคณะกรรมการตรวจสอบอาหารของผู้ต้องขังเป็นประจำด้วย

4.1.5 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

สิทธิได้รับอาหาร สิทธิของผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหาร ถือเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และการได้รับอาหารที่มีคุณค่าและในปริมาณที่เพียงพอก็เป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกัน

สหรัฐอเมริกาได้มีข้อกำหนดสนับสนุนของสมาคมการราชทัณฑ์แห่งสหรัฐอเมริกา (The American Correction Association) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า “การจัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขัง ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาระเบียบวินัย และจำเป็นต้องจัดสรรเงินงบประมาณให้แก่ด้านอาหารซึ่งจะต้องมีมาตรฐานและมีปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ต้องขังด้วย” โดยในเรือนจำของสหรัฐอเมริกาได้จัดบริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังไว้วัน 3 มื้อ โดยมีการกำหนดรายการอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและจัดให้อาหารในแต่ละมื้อมีความหลากหลายและเป็นไปตามความต้องการ ซึ่งจะเรียกว่าระบบรายการอาหารหมุนเวียน (Cycle menu) เป็นไปตามรอบระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ รายการอาหารที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการที่เพียงพอโดยเป็นไปตามคำแนะนำของคณะกรรมการอาหารด้านโภชนาการ (Food and Nutrition Board of the U.S. Department of Agriculture) โดยจะมีการรวบรวมรายการอาหารที่ได้รับความนิยมและพยายามหลีกเลี่ยงรายการอาหารที่มีความซ้ำซากในการจัดให้บริการแก่ผู้ต้องขัง และมีการจัดหาเมนูพิเศษสำหรับวันหยุดหรือวันสำคัญต่างๆ ด้วย นอกจากนี้เรือนจำต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกามีการจัดรายการอาหารสุขภาพให้บริการสำหรับผู้ต้องขังด้วย โดยเฉพาะผู้ต้องขังที่อาจต้องได้รับการดูแลในด้านสุขภาพเป็นพิเศษ เช่น มีการจัดให้บริการอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพบำรุงหัวใจ (Heart Healthy) โดยให้ความสำคัญแก่อาหารประเภทที่เป็นผัก ผลไม้ หลีกเลี่ยงอาหารปรุงไม่สุกและอาหารจำพวกไขมัน เช่น อาจใช้วิธีปรุงอาหารด้วยการอบ คั่ว ตุ่น เป็นต้น อีกทั้งยังมีการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในด้านโภชนาการแก่ผู้ต้องขังด้วย

นอกจากการจัดให้บริการอาหารพิเศษสำหรับผู้ต้องขังที่ป่วยหรือมีโรคประจำตัวหรือผู้ต้องขังที่อาจต้องมีการดูแลสุขภาพเป็นพิเศษแล้ว เรือนจำยังต้องจัดให้บริการทางด้านอาหารตามความต้องการ หรือตามข้อจำกัดในทางศาสนาเป็นพิเศษด้วย และจัดบริการอาหารพิเศษ

สำหรับฉลองวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีสิทธิในการนับถือและกระทำการกิจกรรมในทางศาสนาได้

4.1.6 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย

4.1.6.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์

กฎหมายไทยได้มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิได้รับอาหารไว้เช่นกัน โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 77¹² โดยกำหนดให้เป็นหน้าที่ของทางเรือนจำในการจัดบริการด้านอาหารให้แก่ผู้ต้องขังอย่างน้อยวันละ 2 มื้อ คือ มื้อเช้า และมื้อเย็น เท่านั้น อันเป็นการไม่สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) เพราะการจัดให้บริการอาหารแก่ผู้ต้องขังเพียงวันละ 2 มื้อ ถือว่าเป็นปริมาณที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกายของคนทั่ว ๆ ไป แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ กรมราชทัณฑ์ในปัจจุบันได้มีการกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติให้เรือนจำต่าง ๆ จัดให้บริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังวันละ 3 มื้อ และจัดให้มีบริการน้ำดื่มที่สะอาดไว้อย่างเพียงพอต่อความต้องการของผู้ต้องขังทั้งในโรงเลี้ยงอาหารและในเรือนนอน อันจะเห็นได้ว่าแม้จะไม่มีกฎหมายรองรับแต่มีแนวทางปฏิบัติของเรือนจำที่ให้ความสำคัญแก่การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไว้อันเป็นการสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่าควรมีการยกระดับจากแนวทางปฏิบัติให้เป็นกฎหมายโดยมีการแก้ไขบทบัญญัติข้อ 77 แห่งกฎกระทรวงดังกล่าว เพื่อให้เป็นไปในแนวทางเดียวกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ และเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเคารพต่อสิทธิของผู้ต้องขังอย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้เพื่อมิให้เกิดช่องว่างของกฎหมายให้เจ้าหน้าที่เรือนจำนำมาใช้อ้างได้ว่ากฎหมายให้จัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขังวันละ 2 มื้อ

อย่างไรก็ตาม พบว่าในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ให้ความสำคัญแก่สิทธิในการได้รับอาหารของผู้ต้องขังมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากหนังสือกรมราชทัณฑ์ที่กำหนดแนวทางในการที่จะพยายามพัฒนาทั้งรูปแบบ คุณภาพ และปริมาณอาหารสำหรับผู้ต้องขังให้มีความเพียงพอ รวมทั้งยังมีการจัดอาหารพิเศษให้เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังแต่ละประเภท เช่น การกำหนดรายการอาหารในรอบ 31 วัน เพื่อเป็นแนวทางแก่เรือนจำต่าง ๆ ในการจัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขังได้หลากหลายตรงตาม

¹² กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2479 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “กฎกระทรวง”) ข้อ 77 “ให้จัดให้ผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารอย่างน้อย 2 มื้อ คือ เช้าและเย็น อาหารมื้อหนึ่งๆ ให้ประกอบด้วย ข้าวหรือสิ่งอื่นแทนข้าวและกับข้าวหรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว”.

ความต้องการของผู้ต้องขังส่วนใหญ่ การจัดอาหารให้เหมาะสมกับหลักของแต่ละศาสนา การกำหนดอาหารอ่อนสำหรับผู้ต้องขังที่ป่วย การจัดอาหารเสริมแก่ผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ การจัดอาหารเสริมพิเศษสำหรับนักโทษเด็ดขาดที่ทำงานสาธารณะ การจัดอาหารให้ผู้ต้องขังต่างชาติ และการจัดน้ำดื่มที่สะอาดให้เพียงพอต่อความต้องการ เป็นต้น ซึ่งการจัดบริการอาหารพิเศษเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่ดีในการให้บริการทางด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังในประเทศไทย

มีข้อสังเกตว่า กรมราชทัณฑ์ยังไม่มีกำหนดแนวทางเกี่ยวกับการจัดให้บริการด้านอาหารเป็นพิเศษสำหรับผู้ต้องขังที่ป่วยด้วยโรคเรื้อรังที่ต้องการการควบคุมอาหาร เช่น ผู้ต้องขังที่ป่วยโรคเบาหวาน โรคหัวใจ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาสุขภาพของผู้ต้องขังที่มีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ และจำเป็นที่จะต้องได้รับอาหารที่เหมาะสมกับโรคอันมีข้อจำกัดในเรื่องการรับประทานอาหาร ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าควรมีการจัดให้บริการอาหารพิเศษแก่ผู้ต้องขังที่ป่วยด้วยโรคประจำตัวที่จำเป็นต้องควบคุมอาหารเป็นพิเศษ โดยจัดอาหารที่มีความเหมาะสมแก่ผู้ต้องขังในกลุ่มนี้ รวมไปถึงควรมีการให้ความรู้ทางด้านโภชนาการพร้อมทั้งคำแนะนำสำหรับผู้ต้องขังที่มีปัญหาสุขภาพเพื่อประโยชน์ต่อสุขภาพของผู้ต้องขังและทำให้สิทธิของผู้ต้องขังได้รับความคุ้มครองมากยิ่งขึ้นด้วย

กฎกระทรวงฯ ยังได้กำหนดเกี่ยวกับการปรุงอาหารให้แก่ผู้ต้องขังเพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับอาหารที่มีประโยชน์อีกด้วย¹³ โดยผู้ทำหน้าที่ปรุงอาหารจะต้องผ่านการตรวจโรคและความเห็นชอบจากแพทย์ และมีการกำหนดมาตรฐานด้านสุขกรรมโดยกำหนดให้สถานที่เตรียมหรือปรุงอาหารและโรงเลี้ยงจะต้องมีความมั่นคง แข็งแรง และสะอาด มีระเบียบ¹⁴ ซึ่งหากสามารถที่จะปฏิบัติตามมาตรการต่าง ๆ เหล่านี้ได้จริง ก็ย่อมจะทำให้อาหารที่เป็นบริการหรือการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในเรือนจำ เป็นไปอย่างดี และได้มาตรฐานการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในอันที่จะได้รับอาหาร

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดในเรื่องการตรวจสอบอาหารที่จะให้แก่ผู้ต้องขังโดยต้องให้แพทย์หรือเจ้าพนักงานเรือนจำเป็นผู้ตรวจคุณภาพ ปริมาณอาหารที่ผู้ต้องขังจะได้รับเพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับอาหารที่มีประโยชน์และมีคุณภาพ¹⁵ ซึ่งข้อกำหนดต่างๆ เหล่านี้ ถือได้ว่ามีความสอดคล้องกับ

¹³ กฎกระทรวง ข้อ 80 “โดยปกติ อาหารที่จะให้ผู้ต้องขังรับประทานนั้นให้ปรุงในเรือนจำ ให้จัดเจ้าพนักงานเรือนจำและผู้ต้องขังดำเนินการปรุงอาหารเป็นการเฉพาะ ผู้ปรุงอาหารต้องผ่านการตรวจโรคและความเห็นของแพทย์”

¹⁴ บันทึกสำนักทัณฑวิทยาที่ ขธ. 0705/267 เรื่องส่งกรอบมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2547.

¹⁵ กฎกระทรวง ข้อ 79 “อาหารที่ผู้ต้องขังรับประทานนั้นต้องให้แพทย์ตรวจก่อน ในกรณีที่แพทย์มาตรวจไม่ได้ ให้เจ้าพนักงานเรือนจำเป็นผู้ตรวจ

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษที่บัญญัติรับรองเกี่ยวกับสิทธิผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหาร โดยกำหนดไว้ในข้อ 26 (1) (ก) ที่กำหนดให้แพทย์ต้องตรวจตราและเสนอคำแนะนำไปยังผู้บัญชาการเรือนจำในเรื่องปริมาณ คุณภาพ การปรุงและการจัดเลี้ยงอาหารแก่ผู้ต้องขัง แต่ในทางปฏิบัติของเรือนจำในประเทศไทย ไม่พบว่าแพทย์ได้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในการตรวจสอบคุณภาพอาหาร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการขาดแคลนบุคลากร¹⁶ จึงได้มีการกำหนดให้ผู้บัญชาการเรือนจำ ผู้อำนวยการทัณฑสถานเป็นผู้ดำเนินการตรวจสอบและชิมอาหารที่ปรุงเลี้ยงผู้ต้องขังอย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 มื้อ และให้หัวหน้าสุทกรมตรวจสอบและชิมอาหารที่ปรุงเลี้ยงผู้ต้องขังเป็นประจำทุกวัน¹⁷ รวมทั้งให้มีการเก็บตัวอย่างอาหารที่ผู้ต้องขังรับประทานไว้เพื่อทำการตรวจสอบในกรณีที่มีปัญหาสุขภาพของผู้ต้องขังที่เกิดจากการรับประทานอาหาร ซึ่งนับว่าเป็นความพยายามในการปฏิบัติตามแนวทางของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ

4.1.6.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามระเบียบ หนังสือเวียนและข้อมาตรฐานสั่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของกรมราชทัณฑ์

1. ตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องกักขัง พ.ศ. 2549¹⁸

แม้ตามกฎหมายกระทรวง ในข้อ 77 ได้กำหนดให้สิทธิของผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหารอย่างน้อยวันละ 2 มื้อ อย่างน้อยมื้อเช้าและมื้อเย็นดังที่ได้กล่าวไว้ในรายละเอียดข้างต้นแล้ว

แต่จากการศึกษาพบว่าระเบียบของกรมราชทัณฑ์ ในข้อ 113 ได้กำหนดถึงสิทธิที่จะได้รับอาหารไว้แตกต่างจากในกฎหมาย โดยกำหนดให้จัดอาหารให้ผู้ต้องขังรับประทานวันละ 3 มื้อ คือ เช้า กลางวัน เย็น โดยอาหารแต่ละมื้อจะต้องประกอบด้วยข้าวหรือสิ่งอื่นแทนข้าวและกับข้าวหรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว¹⁹

อาหารซึ่งตรวจพบว่าเน่าเสีย ไม่เป็นสิ่งที่พึงรับประทานนั้น ห้ามมิให้อินยอมให้ผู้ต้องขังรับประทาน”.

¹⁶ สันติ สัมพันธ์นันท์, นักทัณฑวิทยา 6 กรมราชทัณฑ์ (16 ธันวาคม 2547).

¹⁷ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ขธ. 0705/267 เรื่อง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดอาหารเลี้ยงผู้ต้องขัง ลงวันที่ 14 สิงหาคม 2546.

¹⁸ ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “ระเบียบกรมราชทัณฑ์”.

¹⁹ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 113 “ให้สถานที่กักขังจัดอาหารให้ผู้ต้องกักขังรับประทาน วันละ 3 มื้อ คือ เช้า กลางวัน และเย็น อาหารมื้อหนึ่ง ๆ ให้ประกอบด้วยข้าวหรือสิ่งอื่นแทนข้าวและกับข้าว หรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว”.

นอกจากนี้ระเบียบกรมราชทัณฑ์ยังได้กำหนดให้ผู้ที่ทำหน้าที่ปรุงอาหารให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำนั้นจะต้องผ่านการตรวจโรคและมีความเห็นของแพทย์หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลว่าผู้นั้นสมควรปรุงอาหารได้²⁰ ส่วนรายละเอียดในเรื่องดังกล่าวก็จะมีลักษณะทำนองเดียวกับที่กำหนดไว้ในกระทรวงนั้นเอง

จะเห็นได้ว่ากฎหมายที่ออกมาใช้ในเรื่องเดียวกันแต่กลับมีความไม่สอดคล้องกันโดยในกฎกระทรวงตามที่ได้กล่าวไปนั้นให้มีการจัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขังรับประทานอย่างน้อย 2 มื้อ คือ มื้อเช้าและเย็น ซึ่งยังมีความขัดแย้งกับหลักมาตรฐานสากลอยู่ แต่อย่างไรก็ตามแม้ระเบียบจะได้กำหนดให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล โดยให้มีการจัดหาอาหารแก่ผู้ต้องขังรับประทานวันละ 3 มื้อก็ตาม แต่ตามศักดิ์ของกฎหมายระเบียบย่อมมีศักดิ์ต่ำกว่ากฎกระทรวง แม้จะมีความเหมาะสมแต่ก็ยังขัดแย้งกับกฎกระทรวง ดังนั้นจึงสมควรแก้ไขข้อกำหนดในข้อ 77 แห่งกฎกระทรวงให้มีความสอดคล้องกับระเบียบและมีความสอดคล้องกับมาตรฐานสากลในเรื่องการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในด้านสิทธิได้รับอาหาร ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการส่งเสริมและคุ้มครองสุขภาพของผู้ต้องขัง

2. ข้อมูลมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง²¹

จะเห็นได้ว่ากฎหมายในด้านการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการที่จะได้รับอาหารนั้นไม่มีกฎหมายฉบับใดกล่าวถึงการให้ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับบริโภคน้ำดื่มที่สะอาดในปริมาณที่เพียงพอ แต่อย่างไรก็ตาม นอกจากที่มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายฉบับต่าง ๆ แล้วกองบริการทางการแพทย์ของกรมราชทัณฑ์ยังได้มีการจัดทำข้อมูลมาตรฐานกรมราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นการกำหนดมาตรฐานและมีคำอธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับสุขอนามัยและการใช้ชีวิตในเรือนจำของผู้ต้องขัง โดยในด้านสุขกรรม (สุขาภิบาลอาหาร) ข้อมูลมาตรฐานดังกล่าวได้กำหนดในเรื่องดังกล่าวไว้ เช่น กำหนดให้ต้องมีจุดน้ำดื่มสำรองในเรือนนอนทุกห้องโดยจัดให้มีน้ำดื่มในภาชนะที่สะอาดมีก๊อกเปิด-ปิด มีฝาปิดมิดชิดจัดวางสูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร อยู่นอกบริเวณส้วมเพื่อป้องกันการปนเปื้อน

ข้อมูลมาตรฐานดังกล่าวยังได้กำหนดมาตรฐานและคำอธิบายด้านสุขกรรมไว้อย่างละเอียด เป็นต้นว่า บริเวณที่ใช้เตรียม ปรุง ประกอบอาหารต้องสะอาด ไม่วางอาหารและภาชนะที่

²⁰ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 114 “ผู้ปรุงอาหารของสถานที่กักขังสำหรับผู้ต้องกักขัง ต้องได้รับการตรวจโรคและ ความเห็นของแพทย์ หรือเจ้าหน้าที่พยาบาล ว่าสมควรให้เป็นผู้ปรุงอาหารได้”.

²¹ ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “ข้อมูลมาตรฐานกรมราชทัณฑ์”.

ใช้บนพื้น โดยพื้นที่เตรียมและปรุงอาหารต้องมีความสูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร อาหารและเครื่องดื่มในภาชนะบรรจุที่ปิดสนิทต้องมีฉลากเลขทะเบียนคำรับอาหารหรือมีการรับรองของราชการ ส่วนอาหารสดและอาหารแห้งต้องมีคุณภาพดีแยกเป็นสัดส่วนเก็บในตู้เย็นทำให้สะอาดก่อนนำมาปรุงอาหาร อาหารที่ปรุงสำเร็จแล้วต้องเก็บในภาชนะที่สะอาดและมีการปกปิดอาหารไว้ตลอดเวลาสูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร ส่วนภาชนะและอุปกรณ์ที่ใช้ใส่อาหารและบริโภคต้องมีความสะอาด โดยกำหนดขั้นตอนการล้างภาชนะไว้ 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) กำจัดเศษอาหารและคราบไขมันโดยใช้สารเคมี (น้ำยาล้างภาชนะ) ทำความสะอาด (2) ใช้น้ำสะอาดล้างกำจัดสารเคมีให้หมดไป และ (3) ให้ฆ่าเชื้อโรค เช่น อบ ลวก เป็นต้น ตามข้อมาตรฐาน อย่างน้อยจะต้องผ่านขั้นตอนที่ (1) และ (2) แต่หากในกรณีที่มีการระบาดของโรคติดต่อในระบบทางเดินอาหารข้อมาตรฐานดังกล่าวกำหนดให้ต้องผ่านขั้นตอนที่ (3) ด้วย²²

4.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์

4.2.1 การคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์ตามหลักประกันสิทธิตามหลักสากล

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ได้กำหนดหลักการเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในการได้รับการบริการทางการแพทย์ไว้เช่นเดียวกัน โดยได้กำหนดไว้ในข้อ 22 ถึงข้อ 26 โดยมีการวางหลักการพื้นฐานไว้ในข้อ 9 ซึ่งมีหลักการสำคัญที่ต้องการจะคุ้มครองให้ผู้ต้องขังที่ป่วยได้รับการบริการทางการแพทย์เช่นเดียวกับพลเมืองทั่ว ๆ ไป เช่น การส่งตัวผู้ต้องขังออกไปรักษาภายนอกเรือนจำ การตรวจวินิจฉัยโรคจิต การดูแลผู้ต้องขังหญิงที่มีครรภ์ การกำหนดให้แพทย์ตรวจรักษาผู้ต้องขังตั้งแต่วันแรกจับ การกำหนดให้มีสถานพยาบาลอยู่ภายในเรือนจำทุกแห่งโดยมีแพทย์ประจำอยู่ในสถานพยาบาลนั้น ๆ ทุกเรือนจำ และการให้บริการทางการแพทย์โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เป็นต้น

4.2.2 การคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์ตามกฎหมายสหพันธรัฐสาธารณรัฐเยอรมนี

ในกฎหมายของสหพันธรัฐสาธารณรัฐเยอรมนีมีหลักการสำคัญว่า สุขภาพอนามัยทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังจะต้องได้รับการดูแลไม่ให้ถูกระทบกระทบ และจะต้องได้รับการดูแลด้วยมาตรการที่จำเป็นในการคุ้มครองสุขภาพอนามัยและความสะอาด โดยจะมีแพทย์เป็น

²² กรมราชทัณฑ์, กองบริการทางการแพทย์. (มปป, น. 3-10.). *ข้อมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง*.

ผู้รับผิดชอบ การรักษาผู้ป่วยจะต้องกระทำโดยผู้ที่มีใบอนุญาตประกอบโรคศิลป์ตามกฎหมายเท่านั้น ส่วนการตรวจสุขภาพของผู้ต้องขังและการรักษาพยาบาลสำหรับผู้ต้องขังที่มีอายุ 35 ปี บริบูรณ์ ต้องได้รับการตรวจป้องกันโรค ทุก ๆ 2 ปี โดยเฉพาะโรคที่เกี่ยวกับหัวใจ ความดันโลหิต โรคไต โรคเบาหวาน สำหรับผู้ต้องขังหญิงที่มีอายุครบ 40 ปี และผู้ต้องขังชายที่มีอายุครบ 45 ปี มีสิทธิร้องขอให้ตรวจป้องกันโรคมะเร็งปีละ 1 ครั้ง ส่วนผู้ต้องขังที่มีอายุครบ 14 ปี แต่ยังไม่เกิน 20 ปี มีสิทธิร้องขอให้ตรวจเพื่อป้องกันโรคเกี่ยวกับฟันได้ทุก ๆ 6 เดือนต่อ 1 ครั้ง ตรวจอนามัยช่องปาก สภาพของเหงือกและโรคฟันผุ และผู้ต้องขังหญิงที่มีบุตรพักอาศัยอยู่ด้วยในเรือนจำจะมีสิทธิขอให้ตรวจป้องกันโรคได้จนกระทั่งบุตรนั้นมีอายุครบ 6 ปี²³

ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับการรักษาด้วยยาและเวชภัณฑ์อื่น ๆ เพื่อที่จะบำบัดความอ่อนแอของสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังอันจะนำไปสู่ความเจ็บป่วยได้ การรักษาพยาบาลเมื่อเกิดการเจ็บป่วย เพื่อป้องกันมิให้อาการเลวร้ายยิ่งขึ้น ต้องมีการบรรเทาอาการเจ็บป่วยโดยต้องจัดให้มีการรักษาพยาบาลทางการแพทย์ ทันตแพทย์ การดูแลด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ ยา บริการทางการแพทย์ บริการเสริมสำหรับคุมประพฤติ การบำบัดความเครียดและการบำบัดด้วยการทำงาน ทั้งนี้โดยต้องไม่เป็นการขัดแย้งกับการบังคับโทษ การให้บริการทางด้านทันตกรรม เงินช่วยเหลือค่าฟันปลอม และการครอบฟัน รัฐจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด²⁴

เรือนจำสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีการบังคับให้ผู้ต้องขังต้องตรวจร่างกาย ถ้าหากยังไม่ได้ดำเนินการตรวจร่างกาย เช่นการตรวจร่างกาย ตามมาตรา 5 วรรค 3²⁵ นอกจาก มาตรา 101 วรรค 1 จะต้องมีการควบคุมให้มีการตรวจร่างกายแล้ว ยังควบคุมการรักษาในด้านการดูแลสุขภาพ มีขอบเขตของการดูแลสุขภาพถูกระบุอยู่ใน มาตรา 56 ในกฎหมายเรือนจำ โดยผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะได้รับการดูแลที่ครอบคลุมทั้งทางร่างกายและจิตใจ เนื่องจากเป็นมาตรการที่จำเป็นต่อสุขภาพและเป็นการสนับสนุนสุขภาพที่ดี ผู้ต้องขังมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหรือคำแนะนำ เพื่อเข้ารับการตรวจร่างกายหรือปฏิบัติตามมาตรการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันสุขภาพ หน้าที่ในการดูแลรักษาสุขภาพในเรือนจำเป็นของแพทย์ประจำเรือนจำ ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์ประจำเรือนจำและผู้ต้องขัง เป็นไปตามธรรมชาติเหมือนบุคคลทั่วไป โดยวิธีการรักษานั้น จะมีการส่งตัวต่อไปยัง

²³ ธาณี วรภัทร์. (2553, น. 108). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

²⁴ โดยหน่วยงานของรัฐจะมีการออกกระเปียบว่าด้วยจำนวนเงินสูงสุดของเงินช่วยการตรวจรักษาฟัน และการบริการในการใช้เทคนิครักษาฟัน.

²⁵ Z.B. auch eine Röntgenreihenuntersuchung, vgl. OLG Cell ZfStrVo 1979, 187; OLG Düsseldorf NStZ 1984, 381.

แพทย์เฉพาะทางเพื่อให้ทำการวินิจฉัยและรักษา แต่ต้องเกิดขึ้นหลังจากที่แพทย์ประจำเรือนจำได้วินิจฉัยและตัดสินไปแล้ว ซึ่งจะเป็นการรักษาโดยใช้จิตบำบัด ซึ่งวิธีการรักษาของแพทย์ประจำเรือนจำ คือ จะเปิดให้ทำกิจกรรมพิเศษ โดยไม่ต้องใช้ดุลพินิจควบคุม แพทย์ประจำเรือนจำจะให้การดูแลสุขภาพดำเนินไปตามกรอบของกฎหมาย โดยมักจะแตกต่างจากผู้คุมในแง่ของการได้รับสิทธิให้เปิดเผยความลับได้ เพราะงานของแพทย์เป็นการป้องกันอันตรายเพื่อรักษาชีวิตของผู้ต้องขัง

มาตรการการตรวจโรคผู้ต้องขังที่ติดเชื้อเอดส์ ต้องเป็นไปตามมาตรฐานที่เข้มงวด โดยมีการกำหนดไว้ใน มาตรา 101 วรรค 1 เนื่องจากผู้ต้องขังอาจมีความต้องการที่จะใช้เลือด หรืออาจมีเงื่อนไขทางร่างกายบางประการ ด้วยเหตุผลที่ว่าเชื้อโรคเป็นอันตรายที่มองไม่เห็นซึ่งอาจเกิดขึ้นกับผู้ต้องขัง ได้รับเชื้อเอดส์มา การตรวจสุขภาพทั่วไปจึงอาจไม่เพียงพอ มาตรา 96²⁶ ตามมาตรา 101 วรรค 1 ได้กำหนดไว้เกี่ยวกับการป้องกันการเกิดอันตรายต่อสุขภาพของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเหตุผลที่จะต้องหาและแยกกลุ่มเสี่ยงดังกล่าวออกมาจากผู้ต้องขังทั่วไป กล่าวคือ ถ้ามีหลักฐานที่เพียงพอว่าความจริงแล้วผู้ต้องขังมีพฤติกรรมการใช้สารเสพติด หรือมีพฤติกรรมเปลี่ยนถิ่นนอน รวมถึงพฤติกรรมการรักร่วมเพศ²⁷ ซึ่งตามข้อมูลทางการแพทย์ในปัจจุบันได้ระบุว่าความเป็นไปได้ในกรณีที่จะติดเชื้อนั้นเป็นไปอย่างจำกัดและตามมาตรา 101 ก็ยังไม่อาจจะยืนยันถึงอันตรายนี้ได้ อย่างชัดเจน²⁸ โดยการแก้ไขปัญหานี้ ในด้านการรักษาต้องเป็นส่วนตัวมีการรักษาทางการแพทย์ และการเยียวยาทางด้านจิตใจ²⁹ เนื่องจากกฎหมายยังไม่มีข้อกำหนดเฉพาะสำหรับเรื่องผู้ป่วยเอดส์ แต่ก็ยังมีเงื่อนไขทางกฎหมายระบุชัดให้ต้องแยกผู้ป่วยออกไปขังเดี่ยวในเวลาพักนอนแต่สามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติในช่วงเวลาทำงานหรือเวลาว่างในพื้นที่ส่วนกลางได้ตามปกติ ภายใต้มาตรา 36 วรรค 4 ผู้ต้องขังจะต้องได้รับการตรวจโดยแพทย์เพื่อหาโรคร้ายแรง³⁰ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเรือนจำว่าจะรักษาหรือไม่และจะรักษาอย่างไร หน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายจะต้องมีแผนการดำเนินการป้องกันการติดเชื้อทุกรูปแบบ ภายใต้การเฝ้าจับตาของหน่วยงานทางสาธารณสุข ตาม

²⁶ Ebenso Kreuzer 1995, 321; Laubenthal 2003, Rn. 726; S/B-Müller 1999, § 101 Rn. 23.

²⁷ LG Bonn NStZ 1987, 140 f. mit zust. Anm. Eberbach NStZ 1987, 142 f. ; ErlaB des JM NRW v. 13.3. 1987-4551- IV D.23; Erlass des BayStaatsMJ v. 3. 4. 1987-4551-VII a-1725 (87 rö); a. A. Bruns 1987, 506, vor allem wegen letztlich Wirkungslosigkeit und Isolationsgefahr für die Betroffenen; Einzelheiten oben § 7 Rn. 145 ff., 149.

²⁸ OLG Koblenz ZfStrVo 1989, 182 f.

²⁹ Stöver, 2001, S. 37

³⁰ Kaiser Laubenthal *Strafvollzug. Fünfte Auflage*, p. 372.

มาตรา 36 วรรค 1 ซึ่งมีมาตรการในการป้องกันโรคเอดส์ในเรือนจำ เช่น การแจกถุงยางอนามัยฟรี และการใช้กระบอกฉีดยาที่สะอาด³¹

4.2.3 การคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์ตามกฎหมายญี่ปุ่น

สิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาลในเรือนจำของประเทศญี่ปุ่นจะมีสถานบริการทางการแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ประจำอยู่ในเรือนจำทุกแห่ง และจะมีเรือนจำสำหรับผู้ต้องขังป่วย (Medical Prisons) โดยเฉพาะอยู่ 5 แห่งซึ่งรับดูแลผู้ต้องขังที่ป่วยซึ่งจะต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลและดูแลเป็นกรณีพิเศษ นอกจากนี้ ยังมีศูนย์การแพทย์อีก 5 แห่งในเรือนจำขนาดใหญ่ซึ่งให้บริการแก่ผู้ต้องขังที่ป่วยซึ่งต้องได้รับการรักษาพยาบาลด้วย แต่หากเกิดเหตุฉุกเฉินหรือมีความจำเป็นก็สามารถส่งตัวผู้ต้องขังที่ป่วยนั้นไปรักษาที่โรงพยาบาลภายนอกเรือนจำได้

ในส่วนของการป้องกันโรคติดต่อ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ข้อ 39 และข้อ 41 กำหนดไว้ว่าผู้ต้องขังอาจได้รับการฉีดวัคซีนหรือมีวิธีอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการป้องกันโรคติดต่อ โดยผู้ต้องขังที่เป็นโรคติดต่อควรได้รับการแยกตัวออก และไม่ควรไปติดต่อกับผู้ต้องขังที่มีสุขภาพดี หรือผู้ต้องขังที่ป่วยคนอื่น ๆ อย่างไรก็ดี ไม่ควรใช้วิธีการนี้กับผู้ต้องขังที่ต้องคำพิพากษาจำคุกโดยบังคับใช้แรงงานเพื่อดูแลผู้ป่วยบางคนตามคำสั่ง

4.2.4 การคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์ตามกฎหมายอังกฤษ

สิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล กฎหมายอังกฤษได้กำหนดเรื่องการรับบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังไว้ในระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) โดยบัญญัติถึงการให้สิทธิผู้ต้องขังได้รับบริการทางการแพทย์ ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องขังเด็ดขาดที่รับโทษอยู่หรือเป็นผู้ต้องขังที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดี และกำหนดให้ทุกเรือนจำต้องมีเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ (Medical Officer) ทำหน้าที่ในการดูแลด้านสุขภาพ สภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ และเจ้าหน้าที่แพทย์ดังกล่าวอาจปรึกษาแพทย์ (Medical Practitioner) ที่ขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการแพทย์ (Medical Act 1983) ดังนั้น แพทย์บางคนอาจทำงานในเรือนจำภายใต้การตรวจสอบของเจ้าหน้าที่แพทย์ และเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ควรปรึกษาแพทย์ก่อนลงมือปฏิบัติงานที่มีความสำคัญ

ในด้านการป้องกันโรคติดต่อในเรือนจำ กรมราชทัณฑ์อังกฤษมีนโยบายในการควบคุมโรคเอดส์ในผู้ต้องขัง โดยกำหนดไว้ใน Circular Instruction 30/1991 และใน Healthcare Standard 7

³¹ Vgl. Laubenthal, 2005, S. 206; zur Frage eines Anspruchs auf kostenlose Aushändigung: OLG Koblenz, NStZ 1997, p. 360

ว่าให้ผู้ต้องขังทุกคนควรได้รับการตรวจโรคเอดส์ หากเป็นผู้ที่เคยมีประวัติหรือในการตรวจร่างกาย แกร็บแพทย์ได้ให้คำแนะนำไว้ว่าให้ตรวจ ถ้าหากผู้ต้องขังปฏิเสธที่จะให้ตรวจให้ทำการจดบันทึกไว้ในบันทึกด้านการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขัง และให้คำแนะนำแก่ผู้ต้องขัง แต่ไม่ควรกดดันผู้ต้องขังทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อให้ผู้ต้องขังเปลี่ยนใจ และหากผู้ต้องขังเห็นด้วยในการเข้าตรวจควรให้คำปรึกษาทั้งก่อนและหลังการตรวจพิสูจน์ หากผลการตรวจปรากฏว่าผู้ต้องขังป่วยเป็นโรคเอดส์จะมีการบันทึกไว้ในข้อมูลของผู้ต้องขัง แต่ควรปิดเป็นความลับระหว่างผู้ต้องขังและแพทย์ผู้ตรวจ โดยผู้ต้องขังที่ป่วยเป็นโรคเอดส์ไม่ควรถูกจำกัดสิทธิและไม่ควรเปิดเผยข้อมูลให้ผู้ต้องขังอื่น ๆ ได้ทราบ นอกจากนี้ทางเรือนจำยังมีนโยบายให้ผู้ต้องขังใช้ถุงยางอนามัย เมื่อเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์พิจารณาแล้วเห็นว่ามีความเสี่ยงที่จะติดเชื้อเอดส์จากพฤติกรรมในการมีเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขังคนนั้น

4.2.5 การคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์ตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

สิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล สิทธิของผู้ต้องขังในการที่จะได้รับบริการทางการแพทย์และได้รับการรักษาพยาบาลในเรือนจำของสหรัฐอเมริกานั้น เริ่มขึ้นจากกระบวนการทางศาล โดยศาลได้เข้าแทรกแซงการบริหารงานในเรือนจำและให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในการที่จะได้รับการดูแลสุขภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่ว ๆ ไป ดังเช่นในคดี *Estelle V. Gamble* (1976) ได้มีการอ้างถึงรัฐธรรมนูญของสหรัฐว่ารัฐบาลมีหน้าที่จัดให้ผู้ต้องขังได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเหมาะสม และศาลจะปฏิเสธว่าไม่สามารถจัดการรักษาพยาบาลตามความต้องการและความจำเป็นให้แก่ผู้ต้องขังเพียงเพราะเหตุผลว่ามีงบประมาณไม่เพียงพอไม่ได้

ผู้ต้องขังย่อมมีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลที่เหมาะสมและเพียงพอ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังไว้โดยรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีสิทธิที่จะได้รับการปกป้องชีวิตและสุขภาพจากการบริหารจัดการเรือนจำ และสิทธิที่จะได้รับการยกเว้นจากการทำให้ได้รับความเจ็บปวดจากการลงโทษที่โหดร้ายและผิดธรรมดา เจ้าพนักงานเรือนจำไม่มีสิทธิที่จะปฏิเสธความต้องการที่จะได้รับการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังและถือเป็นการไม่ชอบที่เจ้าพนักงานได้แสดงถึงความไม่เอาใจใส่ต่อการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยนั้น³² ดังนั้น จึงเป็นสิทธิของผู้ต้องขังที่จะเรียกร้องการได้รับบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล อย่างเหมาะสมในทุกกรณี

³² John W. Palmer. *Constitutional Rights of Prisoners*. Third edition. (Anderson Publishing Co., 1985). pp. 181 - 182.

4.2.6 การคุ้มครองสิทธิที่ได้รับการบริการทางการแพทย์ตามกฎหมายไทย

4.2.6.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้มีการบัญญัติให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนชาวไทย ในเรื่องสิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐไว้ในส่วนที่ 9 มาตรา 51 ซึ่งบัญญัติคุ้มครองให้บุคคลทุกคนมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายจากรัฐ³³

ผู้ต้องขังในเรือนจำก็ถือเป็นประชาชนคนไทยคนหนึ่งอันจะพึงมีสิทธิได้รับสิทธิจากรัฐในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ ตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน โดยกรมราชทัณฑ์ได้ตระหนักถึงความสำคัญกับสิทธิดังกล่าวเป็นอย่างมากเนื่องจากการได้รับบริการทางด้านสาธารณสุขนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญอย่างมาก ในการที่จะป้องกัน ควบคุมดูแลและรักษาการเกิดโรคติดต่อและโรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้กับผู้ต้องขังในเรือนจำ ดังนั้น จึงได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในการได้รับบริการสาธารณสุขเป็น โดยเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นพิเศษ โดยบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และในกฎกระทรวง

4.2.6.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

กฎหมายไทยได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์การให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในเรื่องสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลหรือการรับบริการทางการแพทย์ไว้เช่นเดียวกัน โดยมีบัญญัติในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และในกฎกระทรวง

โดยในชั้นแรกนั้นกฎกระทรวงได้กำหนดให้เรือนจำทุกแห่งจะต้องจัดให้มีสถานพยาบาลเพื่อทำการรักษาพยาบาลผู้ต้องขัง³⁴ และให้มีแพทย์ประจำอยู่ในสถานพยาบาลนั้นๆ

³³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 51 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐซึ่งต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ
บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐอย่างเหมาะสมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและทันต่อเหตุการณ์”

³⁴ กฎกระทรวงข้อ 72 “เรือนจำทุกแห่ง ให้จัดให้มีสถานพยาบาลเพื่อทำการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังที่ป่วย และจัดให้มีผู้มีความรู้พอสมควร มีหน้าที่ประจำสถานพยาบาลนั้น”

ส่วนเรือนจำที่ไม่มีแพทย์ประจำอยู่ที่ให้แพทย์สังกัดบังคับบัญชากระทรวงสาธารณสุขเป็นแพทย์ของเรือนจำนั้น ๆ³⁵

ส่วนผู้ต้องขังใหม่ที่จะเข้าเรือนจำ กฎกระทรวงได้กำหนดให้แพทย์ต้องจัดการตรวจอนามัยผู้ต้องขัง³⁶ ในวันที่เจ้าพนักงานเรือนจำได้รับตัวผู้ต้องขังไว้วันนั้นและหากแพทย์ไม่สามารถมาทำการตรวจได้ในวันนั้นกฎกระทรวงก็ได้กำหนดให้มาทำการตรวจในวันอื่นโดยเร็ว นอกจากนี้หากทำการตรวจแล้วพบว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยหรือมีโรคติดต่อซึ่งอาจระบาดแก่ผู้ต้องขังอื่นในเรือนจำก็ให้รับทำการรักษาหรือส่งตัวไปรักษา³⁷

ในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นการยากที่จะให้แพทย์ตรวจผู้ต้องขังแรกรับทุกคนในวันที่ได้รับตัวผู้ต้องขังเข้าสู่เรือนจำเนื่องจากมีปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรแพทย์ แต่กฎกระทรวงข้อ 38 ก็ได้บัญญัติไว้ในลักษณะที่ให้แพทย์นั้นสามารถที่จะทำการตรวจรับตัวผู้ต้องขังในวันอื่น ๆ ได้หากไม่สามารถเข้าทำการตรวจผู้ต้องขังในวันแรกรับได้ โดยในทางปฏิบัติจะมีการให้พยาบาลทำหน้าที่ตรวจผู้ต้องขังแรกรับไว้แทนแพทย์ หรือในบางกรณีก็อาจให้เจ้าหน้าที่เรือนจำทำหน้าที่แทน³⁸

³⁵ กฎกระทรวงข้อ 23 “ทุกเรือนจำให้มีแพทย์ประจำการโดยเฉพาะ เรือนจำที่ไม่มีแพทย์ประจำการให้แพทย์ สังกัดบังคับบัญชากระทรวงสาธารณสุขเป็นแพทย์เรือนจำ แพทย์ตามวรรคก่อนมีหน้าที่จะต้อง ปฏิบัติการเรือนจำในส่วนที่กำหนดให้เป็นหน้าที่ของแพทย์”

³⁶ กฎกระทรวงข้อ 35 “เมื่อได้รับตัวผู้ต้องขังไว้แล้ว ให้จัดการดังต่อไปนี้”

ก. ตรวจค้นสิ่งของที่ตัวของผู้ต้องขัง

ข. ให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขัง

ค. จดบันทึกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขัง”

³⁷ กฎกระทรวง ข้อ 38 “ให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขังที่เจ้าพนักงานเรือนจำได้รับไว้ใหม่ในวันรับตัวนั้น ถ้าไม่อาจมาตรวจในวันนั้นได้ ก็ให้มาตรวจในวันอื่นโดยเร็ว เมื่อแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใด เจ็บป่วย จักต้องมีการรักษาพยาบาลหรือมีโรคติดต่อ ซึ่งจะลุกลามเป็นภัยแก่ผู้อื่นให้แพทย์ชี้แจง แนะนำการปฏิบัติแก่พัศดี เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำที่จะต้องพยายามปฏิบัติตามคำแนะนำ ของแพทย์ในส่วนที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังนั้น

หากแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใดเจ็บป่วย ซึ่งจำเป็นที่จะต้องส่งออกไปรักษานอก เรือนจำ ให้แพทย์แจ้งต่อพัศดีและทำรายงานยื่นต่อผู้บัญชาการเรือนจำ ในรายงานนั้นให้ชี้แจง อาการเจ็บป่วยที่ตรวจพบ ความเห็นในเรื่องโรคหรือชนิดของการเจ็บป่วย และสถาน รักษาพยาบาลนอกเรือนจำที่เห็นควรให้จัดส่งไปรักษาพยาบาล”

³⁸ กฎกระทรวง ข้อ 39 “ในกรณีที่แพทย์ไม่สามารถจะมาตรวจได้ในวันที่รับตัวผู้ต้องขังไว้ใหม่ และ เจ้า พนักงานเรือนจำสังเกตเห็นว่าผู้ต้องขังได้มีอาการเจ็บป่วยจำต้องรักษาพยาบาล หรือมีโรค ติดต่อจะ ลุกลาม

การกำหนดให้ผู้ต้องขังได้รับการตรวจโรคในชั้นแรกกับตัวผู้ต้องขังเข้าสู่เรือนจำนี้ก็เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เรือนจำเป็นสถานที่ของการแพร่ระบาดของโรคติดต่อใดๆ และหากมีการตรวจพบผู้ต้องขังที่เจ็บป่วย หรือผู้ต้องขังที่มีความจำเป็นต้องส่งตัวไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำ ก็ให้เป็นดุลพินิจของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ในการที่จะส่งอนุญาตหรือไม่ก็ได้³⁹

นอกจากนี้กฎกระทรวงยังได้กำหนดเกี่ยวกับการให้ผู้ต้องขังจัดการดูแลสุขภาพอนามัย และการสุขาภิบาลด้วยตนเอง โดยมีพัสดิเรือนจำเป็นผู้จัดให้ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องรักษาความสะอาด ทั้งอนามัยส่วนตัว เครื่องนุ่งห่มหลับนอน และสถานที่ภายในเรือนจำ⁴⁰ อีกทั้งยังกำหนดให้แพทย์เข้าทำการตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับอนามัยของผู้ต้องขังและการสุขาภิบาลของเรือนจำทั่วไป ๓ วัน⁴¹

กฎกระทรวงที่กล่าวมานี้ให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไว้อย่างเพียงพอ อันเป็นไปตามมาตรฐานสากล แต่หากพิจารณาในแง่ทางปฏิบัติจะพบว่าประเทศไทยมีปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรทางด้านการแพทย์ที่จะเข้ามาช่วยเหลือทำงานในเรือนจำ การมีแพทย์เข้ามาประจำอยู่ภายในเรือนจำมีน้อยมาก ซึ่งจะมีแต่เฉพาะเรือนจำบางแห่งที่มีสถานพยาบาล หรือในโรงพยาบาลขนาดใหญ่ เช่น ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ เป็นต้น

เป็นอันตรายร้ายแรงแก่ผู้อื่น ให้จัดแยกผู้ต้องขังนั้นจากผู้ต้องขังอื่น หรือจัดส่งไป สถานพยาบาลของเรือนจำรอการตรวจของแพทย์ต่อไป ถ้าเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นหรือ สงสัยว่าผู้ต้องขังป่วยหนัก ให้รีบแจ้งให้แพทย์ และผู้บัญชาการเรือนจำทราบทันที ในระหว่างรอ แพทย์และคำสั่งผู้บัญชาการเรือนจำ หากเห็นจำเป็นให้ติดตามขอความสงเคราะห์จากผู้มีอาชีพ ในทางใช้วิชาแพทย์ที่ใกล้เคียงที่สุด และหากว่าจะจัดการดังนั้น ไม่ได้ ให้พัสดิจัดการช่วยเหลือ โดย ประการอื่นเท่าที่เห็นจำเป็น”

³⁹ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 30 บัญญัติว่า “เมื่อแพทย์ผู้ควบคุมการอนามัยของผู้ต้องขังยื่นรายงานแสดงความเห็น ว่าผู้ต้องขังคนใดเจ็บป่วย และถ้ารักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำจะไม่ทุเลาดีขึ้น อธิบดีจะอนุญาตให้ ผู้ต้องขังคนนั้นไปรักษาตัวในสถานที่อื่นใดนอกเรือนจำ โดยมีเงื่อนไขอย่างใด แล้วแต่จะเห็นสมควรก็ได้”

ในกรณีดังกล่าวมาในวรรคก่อน มิให้ถือว่าผู้ต้องขังนั้นพ้นจากการคุมขัง และถ้า ผู้ต้องขังไปเสียจากสถานที่ซึ่งได้รับอนุญาตให้ไปอยู่รักษาตัวให้ถือว่ามีความผิดฐานหลบหนีการ ควบคุม”

⁴⁰ กฎกระทรวง ข้อ 67 “ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่จักต้องรักษาความสะอาด

ก. ในส่วนร่างกาย เครื่องนุ่งห่มหลับนอน และเครื่องใช้ต่าง ๆ เกี่ยวกับคน

ข. ห้องขัง และส่วนใดส่วนหนึ่งของเรือนจำ”

⁴¹ กฎกระทรวง ข้อ 66 “ให้แพทย์เข้าตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนามัยของผู้ต้องขัง และการ สุขาภิบาลของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก 3 วัน”

ในการตรวจนั้น เมื่อเห็นสมควรจะดัดอย่างใดให้ชี้แจงแนะนำพัสดิ และจดหมาย เหตุไว้ในสมุดตรวจการ”

ในทางปฏิบัติยังเกิดปัญหาเรื่องการขาดแคลนแพทย์เนื่องจากแพทย์สาธารณสุขก็มีจำนวนไม่เพียงพอที่จะเข้ามาให้บริการแก่ผู้ต้องขังได้อย่างเป็นประจำ ดังนั้นกรมราชทัณฑ์จึงหาวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้โดยกำหนดให้แต่ละเรือนจำจะต้องมีพยาบาลวิชาชีพหรือพยาบาลเทคนิคประจำอยู่ในสถานพยาบาลของเรือนจำแต่ละแห่ง แห่งละ 1 คนเป็นอย่างน้อย และให้จัดจ้างแพทย์นอกเวลามาทำการตรวจรักษาผู้ต้องขังที่ป่วย ซึ่งวิธีการนี้ก็สามารถช่วยลดปัญหาดังกล่าวไปได้ในระดับหนึ่ง แต่หากในกรณีที่ขณะที่ผู้ต้องขังป่วยนั้นไม่มีแพทย์ประจำอยู่ภายในเรือนจำและเมื่อนำตัวไปรักษายานนอกเรือนจำต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ซึ่งอาจทำให้ผู้ป่วยไม่ได้รับการตรวจวินิจฉัยโรคอย่างทันทั่วทั้งที่และนำมาซึ่งอันตรายต่อชีวิตของผู้ต้องขัง

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันประเทศไทยมีโครงการสามสิบบาทรักษาทุกโรคของรัฐบาลที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการรองรับสิทธิของประชาชนในการที่จะได้รับการรักษาพยาบาล ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 51 และกรมราชทัณฑ์ก็ได้มีนโยบายเข้าร่วมโครงการดังกล่าวเพื่อเป็นการประกันสิทธิให้แก่ผู้ต้องขังในการที่จะได้รับการรักษาพยาบาลที่เท่าเทียมกับบุคคลทั่ว ๆ ไป ซึ่งการเข้าร่วมโครงการนี้เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการที่จะได้รับบริการทางการแพทย์ อันเป็นไปตามแนวทางของมาตรฐานสากล ในส่วนของการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติด ผู้ต้องขังที่มีอาการทางจิต หรือผู้ต้องขังที่เป็นหญิงมีครรภ์ ซึ่งเป็นผู้ต้องขังในกลุ่มที่ควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษนั้น กฎหมายไทยก็ได้มีการบัญญัติให้ความคุ้มครองแก่ผู้ต้องขังในกลุ่มนี้ไว้โดยเฉพาะแล้วเช่นเดียวกับหลักมาตรฐานสากล

จากการศึกษาในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในด้านการให้บริการทางการแพทย์จะพบปัญหาที่สำคัญก็คือ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ที่คอยทำหน้าที่ในเรือนจำ รวมถึงแพทย์ที่ควรจะมีประจำอยู่ในเรือนจำทุก ๆ แห่งด้วย

การให้บริการตรวจรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังนั้น โดยปกติจะมีการตรวจรักษาเฉพาะในกรณีที่รับตัวผู้ต้องขังเข้ามาอยู่ในเรือนจำเป็นครั้งแรก และในกรณีที่ผู้ต้องขังเจ็บป่วยเท่านั้น จะไม่มีการตรวจสุขภาพประจำปีให้แก่ผู้ต้องขัง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการขาดแคลนงบประมาณและขาดแคลนบุคลากร ซึ่งเป็นต้นเหตุที่ไม่สามารถที่จะตรวจพบโรคได้ก่อนที่จะมีอาการของโรคปรากฏขึ้นแล้วเท่านั้น และทำให้การรักษาเป็นไปยากยิ่งขึ้นอีกด้วย

จากปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์อันเป็นเหตุให้ไม่มีแพทย์เข้าปฏิบัติงานในเรือนจำ กฎกระทรวงจึงได้มีข้อกำหนดเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวอีกทางหนึ่ง กล่าวคือได้มีออกกระเปียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ พ.ศ. 2544 โดยมีการขยายอำนาจหน้าที่ให้เจ้าหน้าที่อนามัยเรือนจำ และ/หรือ อาสาสมัครสาธารณสุขของเรือนจำเข้า

ทำหน้าที่ดำเนินการตรวจตราด้านสุขาภิบาลเรือนจำเป็นประจำทุก ๆ 3 วัน ส่วนนายแพทย์สาธารณสุขหรือแพทย์ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นแพทย์ประจำเรือนจำให้เข้าทำหน้าที่ดำเนินการตรวจตราเรือนจำเป็นประจำทุก ๆ 2 เดือน

4.2.6.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามระเบียบ หนังสือเวียนและข้อมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของกรมราชทัณฑ์

1. ระเบียบกรมราชทัณฑ์

ระเบียบกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาอบรมเกี่ยวกับการอนามัยและการสุขาภิบาลไว้ด้วย⁴² ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถที่จะดูแลสุขภาพอนามัยและรักษาสุขภาพอนามัยรวมถึงความสะอาดด้วยตนเองได้ เพื่อเป็นการลดต้นเหตุของการเกิดโรคต่าง ๆ และความเจ็บป่วยของผู้ต้องขังภายในเรือนจำ ส่วนข้อกำหนดอื่นๆในเรื่องการอนามัยของผู้ต้องขังตามระเบียบกรมราชทัณฑ์นั้น ได้กำหนดไว้เช่นเดียวกับในกฎกระทรวงตามที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้ว

2. ระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ พ.ศ. 2521⁴³

เนื่องจากเรือนจำเป็นสถานที่ควบคุมตัวผู้ต้องขังจำนวนมาก อันอยู่ในพื้นที่จำกัด ผู้ต้องขังบางรายอาจมีโรคภัยไข้เจ็บและอาจเป็นโรคติดต่อ เมื่อมาปะปนอยู่ร่วมกับผู้ต้องขังคนอื่น ๆ จึงมีโอกาสที่จะแพร่เชื้อโรคติดต่อกันได้โดยง่าย เป็นสาเหตุให้เกิดโรคระบาดในเรือนจำได้โดยง่าย และอาจระบาดไปสู่ชุมชนโดยรอบภายนอกเรือนจำได้ ดังนั้น การจัดให้มีบริการสาธารณสุขและการรักษาพยาบาลภายในเรือนจำ เพื่อป้องกันโรคที่อาจแพร่ระบาดในเรือนจำย่อมเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญ การให้บริการสาธารณสุขภายในเรือนจำจึงจำเป็นต้องกระทำในทันทีและสม่ำเสมอ โดยเจ้าหน้าที่กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์ ในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการอนามัยเรือนจำ ให้มีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ กระทรวงสาธารณสุขจึงได้จัดทำระเบียบว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำขึ้น โดยมีสาระสำคัญ กำหนดให้มีแพทย์ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการอนามัยเรือนจำ⁴⁴ โดยระเบียบกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนด ให้แพทย์

⁴² ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 67 “การศึกษาอบรมผู้ต้องขังทั้งนั้น ให้จัดแบ่งดังนี้

... (3) การอนามัยและสุขาภิบาล”

⁴³ ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข”.

⁴⁴ ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ข้อ 4 “ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์ อำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับ การอนามัยเรือนจำ มีดังต่อไปนี้

(1) การตรวจรักษาโรค

หรือแพทย์ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบแทน⁴⁵ นั้นเข้าทำการตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับการอนามัยของผู้ต้องขัง และการสุขาภิบาลของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก 3 วัน⁴⁶ และหากผู้ต้องขังเจ็บป่วยหรือเป็นโรคติดต่ออันอาจแพร่ระบาดในเรือนจำ ให้จัดให้มีการส่งตัวผู้ต้องขังที่ป่วยไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล

3. หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์

กรมราชทัณฑ์ยังได้ออกหนังสือเวียนเรื่องการดูแลสุขภาพผู้ต้องขังเพื่อให้เรือนจำ/ทัณฑสถานทุกแห่งได้ถือปฏิบัติในมาตรฐานเดียวกันอันเป็นการเน้นย้ำข้อกำหนดทั้งในกฎกระทรวงและในระเบียบกรมราชทัณฑ์ เพื่อให้เรือนจำ/ทัณฑสถานให้ความสำคัญแก่สุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังมากยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้เรือนจำ/ทัณฑสถานจัดบริการตรวจรักษาสุขภาพ

(2) การควบคุมป้องกันโรค

(3) การตรวจและแนะนำการสุขาภิบาล

(4) การส่งเสริมสุขภาพอนามัย

(5) การฟื้นฟูสมรรถภาพ”

(6) การส่งผู้ต้องขังไปรับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลนอกเรือนจำ”

⁴⁵ ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ข้อ 5 “ให้นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด หรือผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมวิชาการ และบริการสาธารณสุข หรือนายแพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจังหวัด หรือแพทย์ที่ได้รับมอบหมาย เป็นแพทย์ประจำเรือนจำประจำจังหวัด และให้นายแพทย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลอำเภอ หรือนายแพทย์ผู้อำนวยการศูนย์การแพทย์และอนามัย ในอำเภอนั้นๆ หรือแพทย์ผู้ได้รับมอบหมายเป็น แพทย์ประจำเรือนจำประจำอำเภอ และปฏิบัติหน้าที่ตามข้อ 4 ตามความเหมาะสม

ในกรณีที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ตามวรรคแรกไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้จะ มอบหมายให้แพทย์อื่นที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข หรือแพทย์ที่สังกัดหน่วยราชการอื่นในเขตจังหวัด หรือในเขตอำเภอนั้น ๆ รับผิดชอบงานอนามัยเรือนจำในเขตจังหวัด หรือในเขตอำเภอนั้นๆ ก็ได้ โดย ให้แพทย์ผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำอยู่ในขณะนั้น เสนอจังหวัดออกคำสั่งแต่งตั้ง มอบหมายอำนาจหน้าที่ให้รับผิดชอบแทนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้เป็นหลักฐาน”

⁴⁶ ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ข้อ 6 “ให้แพทย์ผู้รับผิดชอบตามความในข้อ 5 เข้าตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับการ อนามัยของผู้ต้องขัง และการสุขาภิบาลของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก 3 วัน

กรณีมีเหตุจำเป็นที่จะต้องกระทำการโดยเร็วโดยต่อเนื่องกัน เพื่อให้การรักษาผู้ต้องขัง ที่เจ็บป่วยหรือป้องกันและกำจัดการระบาดของโรคติดต่อ ให้แพทย์ผู้รับผิดชอบกำหนดช่วงระยะเวลา การเข้าปฏิบัติงานในเรือนจำได้ตามความจำเป็น ให้แพทย์แจ้งให้ผู้บัญชาการเรือนจำจัดส่งผู้ป่วยไปเข้า รับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาล ตามความในข้อ 7 โดยทางเรือนจำมีหน้าที่รับผิดชอบในการ จัดส่งผู้ป่วยหนัก หรือผู้ป่วยฉุกเฉินไปรับการรักษาพยาบาลตามคำแนะนำของแพทย์ และควบคุมดูแล ผู้ต้องขัง โดยปฏิบัติตามระเบียบและคำสั่งของกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการนั้น”

อนามัยผู้ต้องขังให้เหมาะสมกับจำนวนผู้ต้องขังโดยประเมินคัดกรองสุขภาพผู้ต้องขังตั้งแต่แรกรับ จัดบริการพยาบาลรักษาโรคเบื้องต้นตามความจำเป็นแห่ง โรค หากเกินขีดความสามารถจะต้องได้รับการส่งต่อเพื่อการดูแลที่เหมาะสมตลอดจนให้การดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องสำหรับผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยเรื้อรังและเจ้าหน้าที่สถานพยาบาลต้องจัดให้มีการให้คำปรึกษา แก้ปัญหา และให้คำแนะนำเกี่ยวกับด้านสุขภาพอนามัยอย่างชัดเจน เพื่อความเข้าใจที่ดีและการปฏิบัติตนให้ถูกต้องในการดูแลตนเองของผู้ต้องขัง จัดสถานที่ให้ผู้ต้องขังพักนอนให้เหมาะสมและการให้บริการสุขภาพแก่ผู้ต้องขังจะต้องกระทำอย่างเสมอภาคเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติภายใต้กฎหมายและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ⁴⁷ ส่วนในกรณีที่ผู้ต้องขังป่วยและจำเป็นต้องได้รับการส่งตัวผู้ต้องขังที่ป่วยนั้นออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำ กรมราชทัณฑ์ก็ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการควบคุมตัวผู้ต้องขังป่วยที่ออกไปรักษาตัวนอกสถานกักขังไว้โดยเฉพาะ เพื่อให้การควบคุมผู้ต้องขังป่วยที่ออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ⁴⁸

4. ข้อมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง

ข้อมาตรฐานกรมราชทัณฑ์ ได้กำหนดเกี่ยวกับการให้บริการทางด้านการแพทย์แก่ผู้ต้องขังไว้อย่างละเอียด โดยต้องอยู่บนพื้นฐานของการให้บริการที่ได้มาตรฐาน ซึ่งประกอบด้วย⁴⁹

1) ด้านสถานพยาบาลจะต้องจัดสถานที่ให้มีความเหมาะสมและสะดวกแก่การให้บริการ ควรตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าใกล้กับประตูทางเข้าออกของเรือนจำ เพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้ายผู้ต้องขังป่วย โดยแยกอาคารสถานพยาบาลออกเป็นสัดส่วน เพื่อให้บริการในด้านสุขภาพอนามัยและการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังโดยเฉพาะ

ในสถานพยาบาลต้องจัดให้มีห้องตรวจรักษาโรค โดยเฉพาะรวมทั้งจัดให้มีอุปกรณ์และครุภัณฑ์สำหรับการตรวจวินิจฉัยโรคเบื้องต้นให้พร้อมสำหรับการปฏิบัติงาน จัดบริเวณสำหรับผู้ต้องขังนอนพักชั่วคราวเพื่อสังเกตอาการเจ็บป่วย หรือนอนพักฟื้นภายหลังกลับจากการรักษาจากโรงพยาบาลภายนอก และแยกห้องสำหรับผู้ต้องขังโรคติดต่อออกจากผู้ต้องขังป่วยทั่วไปเพื่อป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโรค โดยต้องมีอุปกรณ์สำหรับป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค ในสถานพยาบาลควรมีห้องสำหรับเก็บเวชภัณฑ์โดยเฉพาะ

⁴⁷ หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์ที่ ขธ 0708/ว 64 ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2550.

⁴⁸ หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์ที่ ขธ 0705/ว 27 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2549.

⁴⁹ ข้อมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง. (น. 10-22). เล่มเดิม.

2) ด้านบุคลากรนั้น กรมราชทัณฑ์ได้เข้าร่วมโครงการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในกลุ่มผู้ต้องขัง โดยจะมีหน่วยบริการปฐมภูมิเข้ามาให้การดูแล ทั้งด้านการบำบัดรักษา การป้องกัน การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสุขภาพ ซึ่งจะต้องมีแพทย์หรือบุคลากรด้านสาธารณสุขอื่นๆเข้ามาให้บริการดูแลด้านอนามัยเรือนจำ และกำหนดให้มีพยาบาลวิชาชีพหรือพยาบาลเทคนิคหรือเจ้าหน้าที่พยาบาล ปฏิบัติหน้าที่พยาบาลเรือนจำในอัตราส่วน 1 คน ต่อผู้ต้องขัง 1,250 คน ในกรณีที่ผู้ต้องขัง 5,000 คนขึ้นไปต้องจัดให้มีพยาบาลวิชาชีพ 1 คน และกำหนดให้มีพยาบาลวิชาชีพหรือพยาบาลเทคนิค หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลอีกอย่างน้อย 4 คน

ในการจ่ายยาให้แก่ผู้ต้องขังที่มารับการตรวจรักษาต้องให้คำแนะนำวิธีการใช้ยาแต่ละชนิดอย่างถูกต้อง สิ่งสำคัญคือต้องมีการดำเนินการให้ความรู้ทางด้านสุขภาพ โดยต้องจัดให้มีคลินิกให้คำปรึกษาด้านสุขภาพแก่ผู้ต้องขังเพื่อให้ผู้ต้องขังมีพฤติกรรมในด้านสุขภาพที่เหมาะสม เช่น คลินิกเลิกสูบบุหรี่ คลินิกโภชนาการ คลินิกคลายเครียด คลินิกผู้สูงอายุ โดยจัดให้มีการบรรยายความรู้และดำเนินกิจกรรมด้านสุขภาพภายในสถานพยาบาลอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง

3) การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ ต้องมีการคัดกรองผู้ต้องขังแรกรับ และผู้ต้องขังภายในเรือนจำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อค้นหาผู้ต้องขังที่ป่วยเป็นโรคติดต่อ โดยเฉพาะในช่วงที่มีการระบาดของโรค หากพบผู้ต้องขังป่วยด้วยโรคติดต่อก็ให้ดำเนินการรักษาโดยเร็ว และแยกผู้ต้องขังไว้ในบริเวณห้องแยกโรคติดต่อ โดยมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังอย่างสม่ำเสมอ

กรณีผู้ต้องขังมีอาการเจ็บป่วยและเจ้าหน้าที่สถานพยาบาลเรือนจำได้พยายามให้การรักษามาระยะหนึ่งแล้ว แต่อาการเจ็บป่วยไม่ดีขึ้น หรือแพทย์ผู้รับผิดชอบอนามัยเรือนจำเห็นว่าอุปกรณ์ภายในเรือนจำไม่สามารถรักษาได้ ต้องมีการส่งตัวผู้ต้องขังออกไปรับการรักษาพยาบาลยังโรงพยาบาลภายนอกเรือนจำ

4) การประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเรือนจำ เพื่อขอรับการสนับสนุนในด้านการให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขแก่ผู้ต้องขังอีกทางหนึ่ง

4.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิในด้านเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขัง

4.3.1 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามหลักประกันสิทธิตามหลักสากล

ตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำได้กำหนดให้ทางเรือนจำจะต้องจัดหาเสื้อผ้าที่เหมาะสมแก่สภาพอากาศให้แก่ผู้ต้องขังและคำนึงถึงสุขอนามัยของผู้ต้องขัง อีกทั้งจะต้องไม่ลักษณะที่จะเป็นการเหยียดหยาม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง โดยเสื้อผ้าของผู้ต้องขังทั้งหมดต้อง

จัดเตรียมไว้ให้ในสภาพที่ดีและสะอาด ชุดชั้นในของผู้ต้องขังต้องมีการเปลี่ยนและซักอยู่เสมอตามความจำเป็นแก่การรักษาสุขอนามัย ในกรณีที่ผู้ต้องขังได้รับอนุญาตให้ใส่เสื้อผ้าที่จัดหาเอง ทางเรือนจำจะต้องตรวจสอบดูแล้วว่ามีสภาพที่เหมาะสมและสะอาดด้วย

ส่วนเรือนนอน ควรจัดให้ผู้ต้องขังแต่ละคนมีที่นอนที่เป็นสัดส่วนเฉพาะตน โดยจะต้องมีการจัดที่นอนอย่างเพียงพอและอยู่ในสภาพที่สะอาดให้แก่ักโทษทุกคน ที่นอนควรมีการดูแลให้อยู่ในสภาพที่ดีและมีการนำไปทำความสะอาดอยู่เป็นประจำด้วย

4.3.2 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มสำหรับผู้ต้องขัง ในมาตรา 3 วรรค 2 อนุญาตให้สวมเสื้อผ้าส่วนตัวได้ในเรือนจำ แต่มาตรา 20 วรรค 1 ระบุว่าจะต้องสวมเสื้อผ้าของเรือนจำเป็นพื้นฐาน แต่สำหรับช่วงเวลาว่างนั้นผู้ต้องขังจะได้รับเสื้อนอกแบบพิเศษ อีกทั้งเจ้าหน้าที่เรือนจำก็สามารถให้เสื้อผ้าส่วนตัวของตนแก่ผู้ต้องขังได้ เมื่อผู้ต้องขังได้ช่วยทำความสะอาด ซ่อมแซมหรือเคลื่อนย้ายสิ่งของภายในเรือนจำ ซึ่งเป็นงานที่อาจจะต้องใช้งบประมาณส่วนตัวในการว่าจ้าง มาตรา 20 วรรค 2⁵⁰ ซึ่งเป็นการยากที่จะใช้งบประมาณขององค์กรบ่อยครั้ง ซึ่งกฎในข้อนี้จะต้องคำนึงถึงความเสี่ยงต่ออันตรายที่อาจเกิดขึ้นภายในเรือนจำ

4.3.3 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามกฎหมายญี่ปุ่น

สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (The Prison Law 1953) ข้อ 32 และข้อ 33 ได้มีการกำหนดแยกแยะความแตกต่างของเสื้อผ้าผู้ต้องขังไว้ โดยแยกระหว่างเสื้อผ้าของผู้ต้องขังระหว่างพิจารณากับเสื้อผ้าของนักโทษเด็ดขาด กล่าวคือ ผู้ต้องกักขัง (Inmate) ภายใต้กฎหมายว่าด้วยการกักกัน อาจได้รับอนุญาตให้ใส่เสื้อผ้าส่วนตัวและกางเกงชั้นในส่วนตัวที่ผู้ต้องหาจัดเตรียมมาด้วยค่าใช้จ่ายของผู้ต้องหาเองนั้นได้ ส่วนผู้ถูกกล่าวหา (Accused Person) และผู้ต้องโทษกักขังที่ถูกตัดสินจำคุกใน Workhouse ให้ใส่เสื้อผ้าและใช้เครื่องนอนด้วยค่าใช้จ่ายของตนเอง แต่หากไม่สามารถหาได้อาจขอยืมมาใช้ก็ได้

นักโทษที่ถูกศาลพิพากษาแล้ว (Convicted Person) ควรใช้เสื้อผ้าและเครื่องนอนที่เรือนจำจัดเตรียมให้โดยเป็นรูปแบบของเรือนจำ สีเทา ซึ่งผู้ต้องขังมักจะร้องเรียนว่าเสื้อผ้าที่เรือนจำจัดเตรียมให้ นั้นไม่มีความเหมาะสมตามฤดูกาล เช่น มีเนื้อผ้าที่บางเกินไปสำหรับสวมใส่ในฤดูหนาว หรือหนาเกินไปสำหรับการสวมใส่ในฤดูร้อน ในส่วนของการทำความสะอาดเสื้อผ้า

⁵⁰ Bei kostenloser Reinigung in der Anstalt ist ein Haftungsverzicht für fahrlässig verursachte Schäden zumutbar OLG Koblenz 1989, 247

เครื่องนุ่งห่ม มีการกำหนดให้เสื้อผ้าที่ใช้ในเรือนจำจะถูกซักทุก ๆ 20 วัน และกางเกงชั้นในจะซักทุกวัน นอกจากนี้ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ฉบับนี้ ในข้อ 26 ยังได้กำหนดให้ผู้ต้องขังจะต้องตัดผมหรือโกนหนวดเครา เว้นแต่กรณีผู้ต้องขังที่เป็นผู้ถูกกล่าวหา (Accused Person) ไม่ควรถูกตัดผมหรือโกนหนวดเครา หากผู้ต้องหาไม่ให้ความยินยอม เว้นแต่เห็นว่าเป็นการจำเป็นเพื่อสุขภาพ⁵¹

4.3.4 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามกฎหมายอังกฤษ

สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 23 ได้กำหนดเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มของผู้ต้องขังไว้โดยกำหนดให้แยกระหว่างผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณา กับผู้ต้องขังที่เป็นนักโทษเด็ดขาด โดยผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาสามารถที่จะใส่เสื้อผ้าส่วนตัวได้ แต่ต้องมีลักษณะที่เหมาะสม เรียบร้อย และสะอาด และอนุญาตให้มีการจัดเสื้อผ้าที่สะอาดจากภายนอกเรือนจำให้แก่ผู้ต้องขังนั้นได้ แต่ถ้ามิเหตุผลที่เชื่อได้ว่าผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคนใดมีความเสี่ยงที่จะหลบหนี ให้ใส่เสื้อผ้าที่มีการกำหนดลักษณะพิเศษ เช่น ทำเครื่องหมาย หรือทำสีไว้เฉพาะ นอกจากนี้ หากมีความเห็นของรัฐมนตรีว่าหากผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคนใดหลบหนีไปแล้วจะทำให้เกิดอันตรายแก่สาธารณชน หรือความสงบของชุมชน หรือความมั่นคงของรัฐ ก็ให้ใส่เสื้อผ้าเช่นเดียวกับผู้ต้องขังที่ศาลตัดสินแล้ว

4.3.5 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน เรือนจำสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับสิทธิในเรื่องนี้ค่อนข้างมาก โดยถือว่าเครื่องนุ่งห่มหลับนอนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ต้องขัง จึงต้องจัดให้ผู้ต้องขังได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนที่มีความเหมาะสมทั้งต่อสภาพภูมิอากาศ มีความทนทาน สะอาด เรียบร้อย โดยจัดให้ผู้ต้องขังได้รับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มหลับนอน อย่างเท่าเทียมกัน ส่วนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผู้ต้องขังนั้น เรือนจำได้จัดให้ผู้ต้องขังได้รับเสื้อเชิ้ต เสื้อยืด กางเกงขายาว กางเกงชั้นใน เข็มขัด ถุงเท้า รองเท้า เป็นต้น โดยเสื้อผ้าที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังแต่ละคนนั้นจะต้องมีขนาดที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังด้วย นอกจากนี้ยังได้มีการบันทึกการได้รับเครื่องแต่งกายของผู้ต้องขังแต่ละคนไว้ด้วยทั้งขนาดของเสื้อผ้าและวันเวลาที่ได้รับไป รวมถึงกำหนดเวลาที่ผู้ต้องขังแต่ละคนจะได้รับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มจากเรือนจำชุดใหม่ด้วย นอกจากนี้ยังมีการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการให้บริการทำความสะอาดเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มหลับนอนไว้อีกด้วย โดยการทำความสะอาดเครื่องหลับนอน กำหนดให้มีการทำความสะอาดอย่างน้อยสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง⁵²

⁵¹ Human Rights Watch, *Prison Conditions in Japan*. (2013, June 1). Retrieved from <http://www.hrw.org/reports/1995/03/01/prison-conditions-japan>.

⁵² The American Correctional Association. (1972, pp. 462-463.) *Manual of Correctional Standard*. Seventh edition. Maryland: The American Correctional Association.

4.3.6 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย

4.3.6.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนก็นับเป็นสิทธิของผู้ต้องขังประการหนึ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับสุขอนามัยของผู้ต้องขังด้วยเช่นกัน โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและเครื่องนุ่งห่มหลับนอนไว้ในกฎกระทรวง ข้อ 69 และข้อ 70 นอกจากนี้ยังมีการกำหนดรายละเอียดไว้ในระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยเครื่องแต่งกายสำหรับผู้ต้องขัง พ.ศ. 2538 ไว้ด้วย โดยเมื่อพิจารณาลักษณะของเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายที่เรือนจำประเทศไทยจัดให้สำหรับผู้ต้องขังนั้น พบว่ามีลักษณะที่สวมใส่สบาย มีความเหมาะสมกับวัฒนธรรมและสภาพอากาศของเมืองไทย กับทั้งไม่มีลักษณะบ่งชี้เด่นชัดว่าเป็นผู้ต้องขัง จึงไม่ทำให้เกิดความอับอายหรือความรู้สึกด้อยค่า เพราะไม่มีการทำสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายที่แสดงให้เห็นถึงสถานะของผู้ต้องขังได้ชัดเจน อันมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ ที่กำหนดไว้ในข้อ 17 (1) แล้ว

ในส่วนของเครื่องหลับนอน กฎกระทรวง ข้อ 70 ได้กำหนดไว้เช่นกัน⁵³ แต่ยังไม่มีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษเท่าที่ควร เนื่องจากในทางปฏิบัติในปัจจุบันเรือนจำมิได้ทำการจัดหาเครื่องหลับนอนตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงแต่อย่างใด และไม่มีกฎหมายกำหนดให้ผู้ต้องขังได้รับที่นอนอย่างเป็นสัดส่วน โดยเรือนจำจะจัดให้ผู้ต้องขังนอนบนเสื่อน้ำมันขนาดใหญ่วางรวมกัน และให้ผ้าห่มแก่ผู้ต้องขังเท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพเรือนจำของไทยเองนั้นมีพื้นที่ไม่เพียงพอแก่จำนวนผู้ต้องขังจึงไม่สามารถที่จะจัดให้ผู้ต้องขังมีที่นอนอย่างเป็นสัดส่วนของผู้ต้องขังแต่ละคนได้ โดยในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ก็ได้มีความพยายามที่

⁵³ กฎกระทรวง ข้อ 70 “โดยปกติในปีหนึ่งๆ ให้จ่ายเครื่องนุ่งห่มหลับนอนแก่นักโทษเด็ดขาด และคนต้องขังระหว่างอุทธรณ์ ฎีกา ดังนี้

ก. ถ้าเป็นชาย ให้จ่ายดังนี้

1. เสื้อและกางเกง 2 สำหรับ
2. ผ้าอาบน้ำ 1 ผืน
3. ผ้าห่มนอน 1 ผืน
4. เสื่อปูนอน 1 ผืน

ข. ถ้าเป็นหญิง ให้จ่ายดังนี้

1. เสื้อและเครื่องนุ่งห่ม 2 สำหรับ
2. ผ้าห่มนอน 1 ผืน
3. เสื่อปูนอน 1 ผืน
4. สิ่งใช้เฉพาะหญิงตามที่อธิบดีเห็นจำเป็น”

จะพัฒนาโครงการที่นอนมาตรฐานเพื่อให้เรือนจำแต่ละแห่งสามารถจัดที่นอนให้แก่ผู้ต้องขังทุกคนได้อย่างเพียงพอ อันถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขัง และยังทำให้การควบคุมดูแลผู้ต้องขังเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

นอกจากนี้ กฎกระทรวงในข้อ 67 ยังได้กำหนดเรื่องอนามัยของผู้ต้องขัง⁵⁴ โดยให้เป็นหน้าที่ของผู้ต้องขังในการทำความสะอาดเครื่องนุ่งห่มหลับนอนเพื่อให้มีสุขอนามัยที่ดีและปลอดภัยจากการเกิดโรคระบาดต่าง ๆ กฎเกณฑ์ในข้อนี้จึงมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ ที่กำหนดไว้ในข้อ 17 (2) ซึ่งได้กำหนดให้ต้องมีการทำความสะอาดเสื้อผ้าทุกชิ้นและเสื้อผ้าชั้นในเพื่อรักษาไว้ซึ่งอนามัยของผู้ต้องขัง และในข้อ 19 ที่กำหนดให้มีเครื่องหลับนอนที่สะอาดและเพียงพอ

มีข้อสังเกตว่ากฎหมายของไทยไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ ในข้อ 26 (1) (ง) ที่จะต้องให้แพทย์ทำการตรวจความเหมาะสมและความสะอาดของเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังด้วย โดยในเรือนจำของไทยมีเพียงการกำหนดให้แพทย์เป็นผู้ตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับอนามัยของผู้ต้องขัง ซึ่งในทางปฏิบัติแพทย์มักจะทำการตรวจอนามัยเฉพาะผู้ต้องขังใหม่ตามที่พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มาตรา 10 กำหนดไว้เท่านั้น ปัญหานี้เนื่องจากการขาดแคลนแพทย์ ดังนั้นผู้เขียนจึงขอเสนอว่าเพื่อเป็นการรักษาสุขอนามัยในห้องขังและในเรือนจำ รวมถึงเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขัง อันเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดโรคต่าง ๆ ขึ้นภายในเรือนจำนั้น ควรให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำในแต่ละเรือนจำมีหน้าที่จะต้องตรวจตรา และกวาดขันให้ผู้ต้องขังทุกคนรักษาความสะอาดอย่าเคร่งครัดตามที่กฎกระทรวงได้กำหนดไว้แล้ว

จะเห็นได้ว่ากฎกระทรวงข้อ 67 และข้อ 68 ได้กำหนดหน้าที่ให้ผู้ต้องขังต้องรักษาความสะอาดทั้งเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มหลับนอน สถานที่ห้องขังและเรือนจำ และรักษาความสะอาดของร่างกาย โดยมีการจัดให้ผู้ต้องขังตัดผม โกนหนวด โกนเครา ตัดเล็บ อาบน้ำ อย่างสม่ำเสมอเพื่อ

⁵⁴ กฎกระทรวง ข้อ 67 “ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่จักต้องรักษาความสะอาด

- ก. ในส่วนร่างกาย เครื่องนุ่งห่มหลับนอน และเครื่องใช้ต่าง ๆ เกี่ยวกับคน
- ข. ห้องขัง และส่วนใดส่วนหนึ่งของเรือนจำ”

และกฎกระทรวง ข้อ 68 “ให้พัศดีจัดให้ผู้ต้องขังทุกคนแต่ละคนต้องขังและคนฝาก ดังนี้

1. ตัดผมสั้นหรือโกนผม ตามระเบียบ
2. โกนหนวดและเครา
3. ตัดเล็บ
4. อาบน้ำและชำระร่างกาย”

สุขภาพของผู้ต้องขัง อย่างไรก็ตามข้อกำหนดเหล่านี้ไม่ได้กล่าวถึงความยินยอมของผู้ต้องขังว่าผู้ต้องขังจะต้องให้ความยินยอมแต่อย่างใด นอกจากนี้ ในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ได้มีการกำหนดให้มีการแจกจ่ายเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับการทำความสะอาดร่างกายแก่ผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังสามารถรักษาความสะอาดของร่างกายได้อย่างเต็มที่อันจะส่งผลดีต่อสุขภาพ อนามัยของผู้ต้องขัง แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่ว่าการแจกจ่ายเครื่องใช้ดังกล่าวยังไม่สามารถที่จะแจกจ่ายให้แก่ผู้ต้องขังได้อย่างครบถ้วนเนื่องจากการขาดแคลนงบประมาณ แต่ก็ได้มีการพยายามแก้ไขปัญหานี้โดยการรับบริจาคจากภายนอก หรือจัดให้มีร้านค้าสงเคราะห์เพื่อจำหน่ายสินค้าที่จำเป็นให้แก่ผู้ต้องขัง ซึ่งถือเป็นความพยายามอีกระดับหนึ่งที่ต้องการจะพัฒนาให้เรือนจำไทยอยู่ในมาตรฐานในระดับสากล

4.3.6.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามระเบียบ หนังสือเวียนและข้อมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของกรมราชทัณฑ์

1. ระเบียบของกรมราชทัณฑ์

นอกจากที่ได้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงแล้ว กรมราชทัณฑ์ยังได้กำหนดเรื่องการให้ผู้ต้องขังได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนและสิ่งของอันจำเป็นแก่การรักษาสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังไว้ในระเบียบของกรมราชทัณฑ์อีกด้วย โดยกำหนดให้เรือนจำแจกจ่ายเครื่องนุ่งห่มหลับนอนและสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาอนามัยแก่ผู้ต้องขังตามที่เห็นสมควร

ในเรื่องเครื่องแต่งกายของผู้ต้องขังจะมีสาระสำคัญกล่าวไว้ในกฎกระทรวงแล้ว นอกจากนั้นยังมีรายละเอียดเล็กน้อยที่กำหนดอยู่ในกฎหมายฉบับอื่นๆ ด้วยได้แก่ ระเบียบกรมราชทัณฑ์มีการกำหนดให้ผู้ต้องขังสามารถนำเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มรวมถึงของใช้ที่เกี่ยวกับการรักษาอนามัยที่เป็นของส่วนตัวเข้ามาใช้ภายในเรือนจำได้ด้วย⁵⁵

2. หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์

กรมราชทัณฑ์ได้ทำการติดตามและประเมินผลในด้านมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ต้องขัง ยังพบปัญหาในเรื่องที่หลับนอนในด้านการจัดการดูแลเครื่องนอนของผู้ต้องขัง ซึ่งได้แก่ ที่นอน หมอน ผ้าห่ม ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังโดยตรง

⁵⁵ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 118 “สิ่งของต่อไปนี้ถ้ามีจำนวนไม่มากเกินไปจนเกินไป อนุญาตให้ผู้ต้องขังนำมาใช้ภายในสถานที่ยกขัง หรือเก็บรักษาไว้ในสถานที่ที่กักขัง

(1) เสื้อผ้า

(2) ของใช้ที่เกี่ยวกับการรักษาอนามัย เช่น แปรงสีฟัน ยาสีฟัน หวี สบู่ ผ้าเช็ดตัว เป็นต้น

(3) อาหารที่ปรุงแล้วเสร็จ

การนำเข้ามาและเก็บรักษาไว้ในสถานที่ที่กักขังซึ่งสิ่งของที่อนุญาตดังระบุไว้ในวรรคหนึ่ง

ให้คำนึงถึงเรื่องความปลอดภัย วิธีการเก็บรักษา สุขลักษณะ และความสงบเรียบร้อยเป็นสำคัญ

กรมราชทัณฑ์จึงได้พิจารณาและออกหนังสือเวียนเรื่องแนวทางการจัดการดูแลเรือนนอนของผู้ต้องขัง⁵⁶ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติเดียวกันเรือนจำทุกแห่งดำเนินการให้เป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน โดยกำหนดให้เรือนจำต้องจัดหาเครื่องนอนให้แก่ผู้ต้องขังทุกคนซึ่งเครื่องนอนดังกล่าวจะได้รับจากการจัดสรรงบประมาณของกรมราชทัณฑ์ทุกปีและให้มีการปรับเปลี่ยนเครื่องนอนเดิมที่มีอยู่ อันได้แก่ ที่นอน หมอน ผ้าห่ม ให้มีขนาดเดียวกันจำนวนขึ้นเท่ากันและจัดทำผ้าปกคลุมที่นอน ปกคลุมหมอนให้มีลักษณะเดียวกันภายในเรือนจำและไม่ควรให้มีเครื่องนอนหรือของใช้อย่างอื่นเกินที่จำเป็นในห้องนอน ส่วนในเรื่องขนาดของที่นอนกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดว่าไม่ควรให้มีความหนาเกินไปเนื่องจากยากต่อการดูแลทำความสะอาดและอาจเป็นแหล่งสะสมเชื้อโรคและแมลงนำโรคต่าง ๆ ได้ ส่วนในเรื่องการทำความสะอาดกรมราชทัณฑ์ได้มีแนวทางปฏิบัติให้ทุกเรือนจำกวาดขันให้ผู้ต้องขังทำความสะอาดเครื่องนอน เช่น ชักและนำฟุ้งแฉดอย่างน้อยทุก 2 สัปดาห์⁵⁷

นอกจากนี้ยังมีหนังสือเวียนราชทัณฑ์เรื่องการกำหนดสิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวสำหรับผู้ต้องขัง⁵⁸ เนื่องจากกรมราชทัณฑ์เห็นว่าในปัจจุบันเรือนจำ/ทัณฑสถานแต่ละแห่งยังไม่แนวทางปฏิบัติในการแต่งกายของผู้ต้องขังและยังมีการใช้ดุลพินิจในเรื่องการอนุญาตให้ผู้ต้องขังนำสิ่งของเครื่องใช้เข้ามาภายในเรือนจำได้ ไม่เป็นมาตรฐานเดียวกันและบางเรือนจำมีสภาพรกรากความเป็นระเบียบและส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการควบคุมผู้ต้องขังเพื่อให้การปฏิบัติงานของเรือนจำ/ทัณฑสถานเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุมผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์จึงได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวไว้ โดยมีการอนุญาตให้ผู้ต้องขังแต่ละคนสามารถเก็บเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มได้⁵⁹ คนละไม่เกิน 5 ชุด ทั้งนี้หากเรือนจำ/ทัณฑสถานใดมีข้อจำกัดด้านสถานที่หรือความจำเป็นเฉพาะ สามารถลดจำนวนลงได้ตามความเหมาะสมและอนุญาตให้มีเครื่องหลับนอนคนละ 1 ชุด โดยหากของเดิมหมดสภาพการใช้งานให้ผู้ต้องขังนำของเก่ามาแลกคืน⁶⁰

3. ข้อมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง

ข้อมาตรฐานกรมราชทัณฑ์ได้มีข้อกำหนดเพื่อให้เรือนจำทุกแห่งนำไปใช้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และมีคำอธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับเรื่องเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังไว้ ดังต่อไปนี้

⁵⁶ หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์ที่ ขธ 0705/ว 9 ลงวันที่ 23 มีนาคม 2552.

⁵⁷ หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์ที่ ขธ 0705/ว 9 ลงวันที่ 23 มีนาคม 2552.

⁵⁸ แหล่งเดิม.

⁵⁹ โดยให้ถือปฏิบัติตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยเครื่องแต่งกายสำหรับผู้ต้องขัง พ. ศ. 2538

⁶⁰ หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์. หน้าเดิม.

เรือนจำจะต้องจัดให้มีเครื่องนอน (ที่นอน หมอน ผ้าห่ม) สำหรับผู้ต้องขังทุกคนโดยเท่าเทียมกัน และเครื่องนอนต้องอยู่ในสภาพสะอาด ไม่ชำรุด ไม่มีคราบสกปรกของเหงื่อไคลติดที่นอน ไม่มีกลิ่นเหม็นอับ จัดเรียงอย่างเป็นระเบียบ และให้มีการทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอโดยควรนำออกผึ่งแดดอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในช่วงที่มีอากาศหนาวเย็นให้จัดเครื่องนอนเพิ่มให้ผู้ต้องขังทั่วทุกคน และเครื่องนอนให้มีลักษณะเดียวกัน เช่น ความกว้าง ยาว หนา สีต้องเป็นลักษณะเดียวกัน⁶¹

4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขัง

4.4.1 การคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามหลักประกันสิทธิตามหลักสากล

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำได้วางหลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับที่พักอาศัย ของผู้ต้องขังในเรือนจำไว้ว่า⁶² ควรเป็นห้องนอนเดี่ยว เว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุผลพิเศษเช่นกรณีเกิดปัญหาแออัดในเรือนจำเป็นการชั่วคราวนั้น ทางหน่วยงานราชทัณฑ์ของประเทศอาจกำหนดข้อยกเว้นได้ และในกรณีที่จัดห้องพักในลักษณะเป็นห้องพักรวม จะต้องมีการคัดสรรผู้ต้องขังที่มีความเหมาะสมที่จะมาพักรวมกันได้นั้น ซึ่งจะต้องมีการตรวจตราตลอดเวลากลางคืนโดยคำนึงถึงสภาพแห่งเรือนจำนั้น

ในเรือนนอนของผู้ต้องขังทุกแห่งจะต้องคำนึงถึงสุขลักษณะ โดยเฉพาะปริมาณอากาศ ขนาดชั้นต่ำของพื้นที่ของห้อง แสงสว่าง ระดับความอบอุ่น และการถ่ายเทของอากาศด้วย มีหน้าต่างที่กว้างพอจะให้ผู้ต้องขังได้รับแสงสว่างสำหรับอ่านหนังสือหรือทำงานได้ โดยควรออกแบบให้มีอากาศที่สดชื่นถ่ายเทเข้าไปได้ไม่ว่าจะมีเครื่องระบายอากาศหรือไม่ก็ตาม มีไฟฟ้าที่ให้แสงสว่างพอเพียงเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาแก่สุขภาพตาของผู้ต้องขังในการอ่านหนังสือหรือทำงาน ควรมีการจัดสุขภัณฑ์ไว้สำหรับผู้ต้องขังทุกคนอย่างเพียงพอแก่ความต้องการและความจำเป็นโดยสภาพซึ่งต้องสะอาดและถูกสุขลักษณะ

4.4.2 การคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

กฎหมายเรือนจำไม่ได้มีการบัญญัติถึงข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์เกี่ยวกับขนาดของห้องสำหรับห้องขังเดี่ยวและห้องขังรวม ซึ่งพื้นที่สำหรับห้องขังเดี่ยวนั้น จะต้องมียกขนาดอย่างน้อยที่สุด

⁶¹ ข้อกำหนดและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง. (น. 1-3) เล่มเดิม.

⁶² กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์ ชาติ ชัยเดชสุริยะ และณัฐสา ฉัตรไพฑูรย์. (มปป., น. 2-3). มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

10 ตารางเมตร⁶³ ส่วนมาตรา 144 วรรค 1 S. 2 ได้กล่าวไว้ว่า ห้องต้องมีอากาศเพียงพอ และต้องมีการติดตั้งเครื่องทำความร้อนและเครื่องระบายอากาศ รวมถึงต้องมีพื้นและหน้าต่างด้วย⁶⁴

การจัดห้องขังโดยผู้ต้องขังและการครอบครองของใช้ส่วนตัวผู้ต้องขังอาจได้รับอนุญาตให้จัดห้องขังด้วยตนเองได้ตามความเหมาะสม มีรูปภาพของบุคคลใกล้ชิดและของที่ระลึกที่มีค่าในทางส่วนตัว ก็อนุญาตให้มีไว้เป็นส่วนตัวได้ นอกจากนี้แล้ว สิ่งบังตาหรือวัตถุอื่นใดที่บังการมองเห็นได้ของห้อง หรือสิ่งอื่นใดที่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัย และความสงบเรียบร้อยในประการอื่น ผู้ต้องขังจะมีไว้ในความครอบครองของตนไม่ได้

ในส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกภายในเรือนจำ ตามกฎหมายเรือนจำได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการนำทรัพย์สินส่วนตัวหรือสิ่งอำนวยความสะดวกส่วนตัวเข้ามาในเรือนจำ โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 19 ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมมากกว่า เนื้อหาของระเบียบปฏิบัติทางราชการในข้อ Nr.62 และยังมีการกล่าวถึงการจัดการฝึกอบรมพฤติกรรมการใช้ทรัพย์สินส่วนตัวภายในเรือนจำด้วย แต่ไม่ได้เน้นเป็นสาระสำคัญมากเท่าไร ซึ่งผู้ต้องขังจะได้รับอนุญาตให้เตรียมของใช้ส่วนตัวเข้าไปใช้ในเรือนจำได้ นอกจากนี้ยังได้รับอนุญาตให้นำภาพถ่ายและของที่ระลึกซึ่งมีคุณค่าต่อตัวผู้ต้องขัง สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หนังสือพิมพ์และวารสาร วิทยุและโทรทัศน์ สิ่งที่ใช้สำหรับการพักผ่อนในเวลาว่าง และของใช้ส่วนตัวอื่นที่เกี่ยวกับการดูแลตนเอง ของตัวผู้ต้องขังนั้นเข้าไปภายในเรือนจำได้ด้วย สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกในห้องขังนั้น มักมีการออกกฎและแต่ละกฎจะมีความแตกต่างกันไป แต่บางกฎก็มีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งเรือนจำส่วนใหญ่จะมีสิ่งของอันเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีลักษณะตกแต่งเรียบง่าย โดยหลักพื้นฐานที่มักจะยึดถือสำหรับการปฏิบัติที่เข้มงวดในการอนุญาตให้นำสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามาในเรือนจำ ตามมาตรา 19 วรรค 2 ซึ่งจะแยกชัดเจนระหว่างมาตรการและสิ่งของที่ได้รับการยกเว้นจากกฎที่ระบุชัดเจนของเรือนจำ หรือการระบุในลักษณะอื่น ๆ เพื่อรักษาความปลอดภัยในเรือนจำ

โดยทั่วไปห้องขังที่โล่งและเป็นส่วนตัวนั้น สามารถที่จะป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคได้ การอนุญาตให้พักผ่อนในพื้นที่ส่วนตัว เป็นสิ่งที่ระบุอยู่ในกฎหมายสิทธิมนุษยชน และ

⁶³ Rechtswidrig z. B. bereits 1967 nach OLG Hamm NJW 1967, 2024; 3 Gefangene bei 11,54 qm; LG Braunschweig NSTZ 1984, 286 : 2 Gefangene bei 7, 98 qm/22 cbm; OLG Frankfurt NSTZ 1985, 572: 3 Gefangene bei 11,54 qm; weitere Nachweise AK- Huchting/Lehmann 2000, § 144 Rn. 4; vgl. auch Oberheim 1985, 50 ff., der anschaulich von einem Grundrecht auf Intimsphäre spricht.

⁶⁴ Ähnl. Ullenbruch 1999, 433; vgl. auch OLG Celle VollzD 1990/2, 21 : 2 Gefangene bei 13, 15 qm/ 36,84 cbm noch zulässig.

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง อันเป็นการให้ความสำคัญต่อเรื่องของใช้ส่วนตัวที่ใช้อำนวยความสะดวกในเรือนจำของผู้ต้องขัง

4.4.3 การคุ้มครองสิทธิได้รับการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามกฎหมายญี่ปุ่น

การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การจัดบริการด้านที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำของประเทศญี่ปุ่น เป็นไปตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ข้อ 15 ที่กำหนดให้ผู้ต้องขังในเรือนจำอาจถูกให้อำนาจเดี่ยว เว้นแต่จะไม่เหมาะสมสำหรับผู้ต้องขังในการที่จะได้รับการรักษาพยาบาลบางประการเพราะความเจ็บป่วยทางด้านจิตใจหรือร่างกาย โดยผู้ต้องขังส่วนใหญ่ในประเทศญี่ปุ่นจะถูกควบคุมในห้องขังเดี่ยว ทั้งผู้ต้องขังที่ยังไม่ตัดสินและผู้ต้องขังที่ศาลตัดสินแล้ว ซึ่งห้องขังจะมีขนาดเล็กประมาณ 5 ตารางเมตร จึงยากที่จะติดตั้งเครื่องใช้ต่าง ๆ ในบางเรือนจำมีพื้นที่แคบมากจนไม่สามารถปูพูกญี่ปุ่นตามยาวได้ ในห้องขังโดยปกติจะมีการติดตั้งห้องน้ำและอ่างน้ำ ส่วนห้องขังรวมจะมีผู้ต้องขังประมาณ 6-10 คน มีขนาดประมาณ 13-16 ตารางเมตร พื้นปูด้วยเสื่อทาทามิ (Tatami mats) ซึ่งเป็นเสื่อของญี่ปุ่น ปูเพื่อใช้เป็นพื้นนอนของผู้ต้องขัง และจะมีอ่างล้างหน้า โต๊ะ และชั้นวางของ ส่วนห้องน้ำจะแยกต่างหากโดยมีห้องที่เชื่อมถึงกันได้ ส่วนหน้าต่างของห้องขังจะเป็นหน้าต่างขนาดใหญ่ที่มีแสงสว่างส่องผ่านเพียงพอ และเปิดไฟตลอดทั้งวัน โดยมีการควบคุมโดยผู้คุม⁶⁵

4.4.4 การคุ้มครองสิทธิได้รับการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามกฎหมายอังกฤษ

การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ประเทศอังกฤษมีการกำหนดบทบัญญัติในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดบริการที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (Prison Act 1952) ในข้อ 14 (1) โดยกำหนดให้ทุก ๆ เรือนจำจะต้องจัดหาที่อยู่อาศัยให้เพียงพอสำหรับผู้ต้องขังทุกคน และเรือนจำทุกแห่งจะใช้ควบคุมผู้ต้องขังได้ก็ต่อเมื่อได้รับการรับรองโดยผู้ตรวจสอบซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมนตรี (Secretary of State) ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของเรือนจำ โดยการตรวจสอบเรือนจำนั้น จะมีการตรวจสอบในเรื่องขนาด ความสว่าง อุณหภูมิ การระบายอากาศ ว่ามีความเหมาะสมสำหรับสุขภาพและทำให้ผู้ต้องขังสามารถติดต่อกับเจ้าพนักงานเรือนจำได้ตลอดเวลา โดยมีการติดตั้งระบบเตือนภัยเพื่อให้ผู้ต้องขังใช้ในการติดต่อขอความช่วยเหลือ และจะต้องมีการทดสอบระบบอย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง⁶⁶ ทั้งนี้ ในการตรวจสอบคุณลักษณะของห้องขังดังกล่าว จะมีการออกหนังสือรับรอง ซึ่งอาจมีการจำกัดระยะเวลาสำหรับผู้ต้องขังที่อาจถูกจำคุกในห้องขังอย่างใดคนหนึ่ง

⁶⁵ *Prison Conditions in Japan*. Loc.cit.

⁶⁶ Stephen Livingstone, Tim Owen QC and Alison Macdonald. *Prison Law* 3ed. (2003, p. 180).

และอาจมีการจำกัดชั่วโมงที่ผู้ต้องขังต้องใช้ชีวิตอยู่ในห้องขังต่อวันไว้ด้วย โดยในปัจจุบันหนังสือรับรองดังกล่าวมีการอ้างถึง Certified Normal Accommodary (CNA) ในการกำหนดมาตรฐานของลักษณะเรือนจำที่เหมาะสมแก่การให้บริการแก่ผู้ต้องขังทั้งหมด ทั้งนี้ มีการกำหนดลักษณะพื้นฐานของที่อยู่อาศัยซึ่งจัดพื้นที่สำหรับเตียงเดี่ยว พื้นที่ส่วนตัวของผู้ต้องขัง พื้นที่ของเก้าอี้และโต๊ะ และให้ผู้ต้องขังสามารถใช้ห้องน้ำส่วนตัวได้ โดยผู้ต้องขังต้องได้รับการจัดที่อยู่อาศัยให้โดยปราศจากความเสี่ยง ในด้านความปลอดภัยและความเหมาะสมของการบริหารตามแผนการปกครองที่ถูกกำหนดไว้ สำหรับห้องขังเดี่ยว มีการกำหนดมาตรฐานขนาดของห้องขังไว้ คือ 5.5 ตารางเมตร และให้มีแสงสว่างเพียงพอ และกำหนดอุณหภูมิของห้องไว้ด้วย⁶⁷

4.4.5 การคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย คณะกรรมการที่ปรึกษาว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานและเป้าหมายอาญายุติธรรมแห่งสหรัฐอเมริกา (National Advisory Commission on Criminal Justice Standards and Goals) ได้ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องของการจัดให้บริการที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังไว้ โดยเสนอว่าเรือนจำแต่ละแห่งควรจัดให้ผู้ต้องขังมีห้องพักของตนเองและมีขนาดที่เหมาะสม รวมทั้งมีอุณหภูมิที่เหมาะสมในแต่ละฤดูกาลและมีแสงสว่างเพียงพอ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในเรื่องของขนาดของห้องขัง โดยกำหนดว่าห้องขังควรมีพื้นที่อย่างน้อย 60 ตารางฟุต โดยผู้ต้องขังที่อาศัยอยู่ในห้องขังที่มีพื้นที่น้อยกว่า 80 ตารางฟุต นั้นไม่ควรให้ผู้ต้องขังอยู่ภายในห้องขังเกินกว่า 10 ชั่วโมงต่อ 1 วัน และการราชทัณฑ์สหรัฐอเมริกาคำหนดให้มีการจัดที่หลับนอนรวมไปถึงอุปกรณ์ที่เหมาะสมทั้งผ้าปูที่นอนหมอน ซึ่งจะต้องมีขนาดและมาตรฐานเดียวกันสำหรับผู้ต้องขังทุกคน⁶⁸

4.4.6 การคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย

4.4.6.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยให้ผู้ต้องขังนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญ และมีผลต่อปัญหาสุขภาพ อนามัยของผู้ต้องขังได้โดยตรง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่รัฐจะต้องจัดให้ผู้ต้องขังได้อยู่อาศัยในเรือนจำที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีความสะอาด มีพื้นที่พอสมควร ไม่แออัดจนเกินไป เป็นต้น

⁶⁷ Ibid. (pp. 179-181).

⁶⁸ *Manual of Correctional Standard.* (p. 463). Op.cit.

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติกฎหมายของไทยยังพบว่ามีการบัญญัติในเรื่องที่เกี่ยวกับมาตรฐานของที่พักอาศัยของผู้ต้องขังในเรือนจำ ไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทยฉบับที่ 33 พ.ศ. 2535 ว่าด้วยการระบายอากาศในอาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่โดยวิธีกล⁶⁹

จากการศึกษาพบว่าเรือนจำของไทยประสบกับปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ และข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ของเรือนจำซึ่งไม่เพียงพอที่จะรองรับผู้ต้องขังได้ตามมาตรฐานสากล แต่อย่างไรก็ดี สำนักทัณฑวิทยาได้มีบันทึกสำนักทัณฑวิทยากำหนดรายละเอียดและมาตรฐาน เป็นแนวทางปฏิบัติภายในเรือนจำไว้เช่นกัน เช่น กำหนดมาตรฐานของลักษณะของเรือนนอน ขนาดของพื้นที่ที่เรือนนอนต่อคน กำหนดระบบการระบายอากาศ ระบบการกำจัดของเสีย ลักษณะของห้องน้ำห้องส้วมที่ถูกสุขลักษณะในปริมาณที่เพียงพอแก่จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำ⁷⁰ แม้ว่าแนวทางปฏิบัติที่สำนักทัณฑวิทยากำหนดขึ้นดังกล่าวนี้จะมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ แต่ความเป็นจริงแล้วก็ไม่สามารถที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามที่ปรากฏในบันทึกสำนักทัณฑวิทยาได้ เพราะเป็นการยากที่จะขยายพื้นที่ของเรือนจำแต่ละแห่งโดยจัดระบบระเบียบการวางเรือนนอนและสถานที่ต่าง ๆ ในเรือนจำเสียใหม่ อีกทั้งบุคลากรที่มีจำนวนไม่เพียงพออยู่แล้วหากจะปรับปรุงดังที่กล่าวมาก็ย่อมจะต้องเพิ่มจำนวนบุคลากรให้เพียงพอตามไปด้วย

เรือนจำของไทยมีลักษณะเป็นห้องขังรวม และจากปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ทำให้ผู้ต้องขังต้องอาศัยอยู่กันอย่างแออัด อันมีผลต่อสุขภาพอนามัย สภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง อันมีแนวโน้มให้เกิดเป็นปัญหาด้านสุขภาพกายและจิตเสื่อม ปัญหาการเกิดโรคติดต่อโรคระบาดต่าง ๆ ตามไปด้วย เช่น โรคระบบทางเดินหายใจ โรคผิวหนัง โรคเครียด เป็นต้น อันจะส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง โดยกรมราชทัณฑ์ไม่สามารถที่จะให้บริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังได้อย่างเพียงพอตามมาตรฐานสากลที่กำหนดให้ผู้ต้องขังต้องอาศัยอยู่ในเรือนนอนที่มีขนาดกว้างพอสมควร มีเตียงนอนเป็นเอกเทศ มีการดำเนินการด้านสุขาภิบาลที่ดีเพื่อให้เรือนจำและเรือนนอนมีความสะอาด

⁶⁹ กฎกระทรวง ฉบับที่ 33 (พ.ศ. 2535) ออกตามความในพระราชบัญญัติ ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522.

⁷⁰ บันทึกสำนักทัณฑวิทยาที่ ขธ. 0705/267 เรื่องส่งกรอบมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2547.

4.4.6.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามระเบียบ หนังสือเวียนและข้อมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของกรมราชทัณฑ์

1. ระเบียบกรมราชทัณฑ์

ระเบียบกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดให้ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องมีหน้าที่ดูแลรักษาความสะอาดสถานที่ภายในเรือนจำ⁷¹ และกำหนดให้แพทย์เข้าทำการตรวจสถานที่ภายในเรือนจำ เพื่อดูแลตรวจตราในส่วนที่เกี่ยวกับอนามัยและการสุขาภิบาลของผู้ต้องขังอย่างสม่ำเสมอ⁷²

2. ข้อมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง

ข้อมาตรฐานของกรมราชทัณฑ์ ได้มีข้อมาตรฐานและคำอธิบายในเรื่องเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและเรือนนอนของผู้ต้องขังไว้โดยละเอียด เป็นต้นว่า พื้น ผนัง เพดาน เรือนนอน ต้องไม่มีคราบสกปรก ไม่ชำรุด มีการระบายอากาศได้ดีพื้นที่ประตู หน้าต่างไม่น้อยกว่า 1/4 ของพื้นที่ห้อง และความสูงจากพื้นถึงเพดานไม่น้อยกว่า 3.5 เมตร มีอุปกรณ์ช่วยระบายอากาศที่ใช้การได้มีแสงสว่างเพียงพอ ต้องมีพื้นที่นอนกว่า 1.20 ตารางเมตร ต่อคน⁷³ และส้วมในเรือนนอนจะต้องสะอาด ไม่มีน้ำขังที่พื้นมีสภาพใช้การได้ดี ต้องมีพื้นที่นอนอย่างเพียงพอ กล่าวคือ จะต้องไม่น้อยกว่า 1.20 ตารางเมตรต่อคน⁷⁴

อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดหลายประการทำให้เรือนจำทัณฑสถานในประเทศไทย ไม่สามารถจัดการในด้านที่อยู่อาศัยให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลได้ ซึ่งสาเหตุประการสำคัญได้แก่การมีผู้กระทำความผิดหลังไหลเข้าสู่เรือนจำเป็นจำนวนมาก และเพิ่มสูงขึ้นทุก ๆ ปี ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวย่อมกระทำได้ด้วยการนำมาตราการหลักเลี่ยงการใช้โทษจำคุก มาใช้แก่ผู้ต้องขังบางประเภท และนำมาตราการลงโทษอย่างอื่นมาใช้บังคับแทนการจำคุกผู้กระทำความผิด ก็น่าจะเป็น

⁷¹ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 104 “ผู้ต้องกักขังทุกคนมีหน้าที่จะต้องรักษาความสะอาด

... (2) สถานที่กักขังหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของสถานที่กักขัง”.

⁷² ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 105 “ให้แพทย์เข้าตรวจในสถานที่กักขัง ในส่วนที่เกี่ยวกับการอนามัยของผู้ต้องกักขัง และการสุขาภิบาลของสถานที่กักขังอย่างสม่ำเสมอ

ในการตรวจนั้น เมื่อเห็นสมควรจะจัดการอย่างใด ให้แพทย์ชี้แจงแนะนำผู้อำนวยการสถานที่กักขังและบันทึกไว้ในสมุดตรวจการ”.

⁷³ ตามกฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ 33 พ.ศ. 2535.ว่าด้วยการระบายอากาศในอาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่โดยวิธีกล.

⁷⁴ ข้อมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง. (น. 1-3). เล่มเดิม.

การช่วยแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับที่อยู่อาศัยได้ในระดับหนึ่ง และหากนำมาตรการดังกล่าวมาใช้อย่างจริงจัง ประเทศไทยอาจให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในด้านนี้ได้ตามมาตรฐานสากล

4.5 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิในการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการ

4.5.1 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามหลักประกันสิทธิตามหลักสากล

ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับโอกาสในการออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างน้อย วันละ 1 ชั่วโมง ถ้าสภาพอากาศเอื้ออำนวย สำหรับผู้ต้องขังที่เป็นเยาวชนและผู้ต้องขังอื่นที่อยู่ในวัยและสภาพร่างกายที่เหมาะสม พึงมีสิทธิได้รับโอกาสในการฝึกฝนการเล่นกีฬาและการบันเทิงรื่นเริงในชั่วโมงการออกกำลังกาย ซึ่งทางเรือนจำจะต้องจัดให้มีสถานที่และอุปกรณ์สำหรับการเล่นกีฬาตามสมควร

4.5.2 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหพันธรัฐเยอรมนี

การจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ ในระหว่างพักนอน จะมีการจัดที่พักรักษาใจแก่ผู้ต้องขังในระหว่างพักนอน โดยมีหลักการว่า การที่ผู้ต้องขังจะอยู่ในห้องขังจะทำได้ต่อเมื่อผู้ต้องขังคนใดคนหนึ่งต้องการได้รับความช่วยเหลือ หรืออาจเป็นกรณีที่เกิดอันตรายต่อชีวิตหรืออนามัยของผู้ต้องขังคนใดคนหนึ่งใด และจะกระทำได้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น โดยจะกระทำได้เฉพาะในกรณีที่ผู้ต้องกระทำเนื่องจากมีเหตุที่บังคับให้จำเป็นต้องกระทำ

4.5.3 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายญี่ปุ่น

การจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ข้อ 38 กำหนดให้ผู้ต้องขังควรออกกำลังกายเท่าที่จำเป็นเพื่อรักษาสุขภาพ โดยในทางปฏิบัติ ในเรือนจำญี่ปุ่นจะอนุญาตให้ผู้ต้องขังออกกำลังกายได้เฉพาะในวันธรรมดาซึ่งเป็นวันที่ไม่มีการอาบน้ำ ซึ่งหมายความว่าผู้ต้องขังสามารถออกกำลังกายได้ 2 ครั้งต่อสัปดาห์ในช่วงฤดูร้อน และ 3 ครั้งต่อสัปดาห์ในช่วงฤดูหนาว ส่วนในวันที่มีฝนตกผู้ต้องขังจะได้รับอนุญาตให้ออกกำลังกาย 15 นาทีในตอนเช้า ส่วนตอนบ่ายให้ผู้ต้องขังออกกำลังกายภายในห้องขัง⁷⁵

⁷⁵ *Prison Conditions in Japan*. Loc.cit.

4.5.4 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายอังกฤษ

การจัดการบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ กฎหมายประเทศอังกฤษมีการกำหนดเกี่ยวกับการจัดการบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจแก่ผู้ต้องขัง โดยกำหนดไว้ในระเบียบเรือนจำ ถ้าหากสภาพอากาศอำนวยและยังคงสามารถรักษาไว้ซึ่งคำสั่งและระเบียบวินัยได้ ก็ให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างน้อยวันละหนึ่งครั้งทุกวันในระยะเวลาที่เหมาะสมตามสถานการณ์ได้ นอกจากนี้ ยังมีคำแนะนำไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ โดยกำหนดให้ผู้ต้องขังควรจะออกจากห้องขังได้วันละ 12 ชั่วโมง

4.5.5 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

การจัดการบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ เรือนจำสหรัฐอเมริกาได้มีการให้ความสำคัญแก่การจัดให้บริการด้านนันทนาการแก่ผู้ต้องขัง รวมถึงการกำหนดประเภทนันทนาการ จะต้องมีการจัดสร้างโรงยิมในร่ม สโมสร จัดให้ผู้ต้องขังได้อ่านหนังสือพิมพ์และให้ชมรายการละคร ศิลปะ

กิจกรรมนันทนาการในเรือนจำของสหรัฐอเมริกาที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นกีฬาประเภทต่าง ๆ เช่น แอนด์บอล ฟุตบอล เบสบอล มวย เป็นต้น โดยที่ผู้ต้องขังจะได้รับอนุญาตให้ออกกำลังกายเป็นประจำทุกวัน วันละประมาณ 1-2 ชั่วโมง

4.5.6 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย

การออกกำลังกายและการพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่างเป็นสิ่งสำคัญและมีประโยชน์อย่างมาก เป็นการสนับสนุนให้ผู้ต้องขังใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเป็นการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด เนื่องจากบรรยากาศในเรือนจำทำให้มีชีวิตประจำวันที่จำเจ กิจกรรมนันทนาการจึงมีความสำคัญแก่ผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้ต้องขังใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานบางอย่างเพื่อช่วยลดภาวะซึมเศร้า (Keep inmates constructively occupied and reduce idleness) ทำให้ร่างกาย อารมณ์ของผู้ต้องขัง อยู่ในสภาพที่ดี อันเป็นการส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีสุขอนามัยที่ดีและจะเป็นการช่วยลดความต้องการของผู้ต้องขังในการรับการรักษาพยาบาลตามมา

4.5.6.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

ในส่วนของกฎหมายไทย มีกฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 71 ได้กำหนดเรื่องการออกกำลังกายของผู้ต้องขังไว้ว่า “คนต้องขังและคนฝากนั้น โดยปกติให้อนุญาตให้ออกเดินนอกห้องขังหรือออกกำลังกายตามกำหนดเวลาและเขตซึ่งพัศดีเห็นควร ส่วนผู้ต้องขังอื่น เว้นแต่ระหว่าง

ต้องโทษฐานผิวดินฯ ให้มีโอกาสปักผ่อนและจัดให้ออกกำลังกายตามสมควร” นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ยังมีการกำหนดให้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถเป็นผู้ดำเนินการฝึกการออกกำลังกายและเล่นกีฬาแก่ผู้ต้องขัง หรือประสานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น การกีฬาแห่งประเทศไทยประจำจังหวัด ศูนย์กีฬา สถาบันการศึกษาทางพลศึกษา ฯลฯ โดยขอความร่วมมือในการจัดหาวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถร่วมดำเนินการ รวมถึงจัดหาวัสดุอุปกรณ์กีฬาเพิ่มเติมจากที่กรมราชทัณฑ์จัดสรรให้

4.5.6.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามระเบียบ หนังสือเวียนและข้อมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของกรมราชทัณฑ์

นอกจากตามกฎหมายแล้ว กรมราชทัณฑ์ยังได้มีหนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์กำหนดให้เรือนจำทุกแห่งจัดกิจกรรมนันทนาการด้านบันเทิงในช่วงเทศกาลต่าง ๆ หรือในโอกาสที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้ต้องขังได้ผ่อนคลายความตึงเครียด เช่น การแสดงดนตรีไทย ดนตรีสากล หรือประกอบกิจกรรมดนตรี เป็นต้น นอกจากนี้ให้เรือนจำและทัณฑสถานจัดกิจกรรมออกกำลังกาย เล่นกีฬา และกิจกรรมนันทนาการให้แก่ผู้ต้องขังชราหรือป่วย ให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของผู้ต้องขัง โดยไม่ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ป่วยในลักษณะเช่นเดียวกับผู้ต้องขังปกติทั่วไป⁷⁶

จะเห็นได้ว่ากรมราชทัณฑ์เล็งเห็นถึงความสำคัญของการให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในด้านนี้ค่อนข้างมาก เนื่องจาก การให้ผู้ต้องขังได้ออกกำลังกาย มีเวลาพักผ่อนหย่อนใจ และทำกิจกรรมต่างๆ จะช่วยลดความตึงเครียดและปรับพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้มีสุขภาพจิตและอารมณ์ที่ดี และเป็นการฝึกการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากเพื่อให้ผู้ต้องขังปรับพฤติกรรมให้เข้ากับคนในสังคมได้อย่างปกติ และเป็นการช่วยให้สุขภาพ อนามัยของผู้ต้องขังนั้นแข็งแรงสมบูรณ์อีกด้วย อันสอดคล้องและเป็นไปตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามมาตรฐานสากล

⁷⁶ หนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ ขธ. 0704/2378 เรื่องการส่งเสริมการจัดกิจกรรมออกกำลังกาย การกีฬา และกิจกรรมนันทนาการ ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2545.